БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда
үндезилеттинген

1963 ч.
ИЮЛЬ
23
вторник
№ 173 (5577).

Өртээ 2 көп.

КАДЫ КЫЛГАН СОВЕТ-ВЕНГР МЕДЕГЛЕЛГЕ АТ САЛГАН

МОСКВА. (СЭТА). Кады кылган совет-венгр Медеглелге ат салыышкыны Кремльдиң Улуг Ордузунга болган.

СЭКП Төп Комитединиң Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев болгаш Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң бирги секретары, Венгрияның революстуг ажылчын-тараачын чазааның даргазы Янош Кадар олар медеглелге ат салган.

Ат салып турар үеде Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчулары, а ол ышкаш Венгрияның Улус Республиказының партия-чазак төлээлери киришкен.

Н. С. ХРУЩЕВ БИЛЕ У ТАННЫҢ АРАЗЫНГА ТЕЛЕГРАММАЛАР СОЛУШКАНЫ

Ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадырының дугайында айтырыгның талазы-биле Москвада болуп турар чугаалажыышкыннар чедиишкинниг болур дээрзинге идегелин илередип турар, КНО-нуң Чиңгине секретары У Танның чаагай сеткил-биле чоруткан бижиинге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев харыылаан.

Ядролуг чепсектиң шенелделерин чок кылыр делегейниң шак ындыг дугуржулгазын чедип алыр дээш Совет чазак хей-хей чылдарның дургузунда күжениишкинин салып келген деп, харыы телеграммазында Н. С. Хрущев айтып турар.

Ядролуг шенелделерни хоругдаар дугайында дугуржулганы чарары-биле кады, өске чугула базымны кылып — НАТО-нуң киржикчилери күрүнелерниң болгаш Варшава керээзинде кирип турар чурттарның аразынга халдашпас дугайында пактыга ат салыр болза чогуур ийик деп, Совет чазак санап турар. (СЭТА).

Бистиң чаңгыс эвивис бузулбас

Кремльдиң съездилер Ордузунга митинг

МОСКВА. (СЭТА). Бистиң чуртувуста чоруп турар Венгр Улус Республиканың партия-чазак төлээлерин совет кижилер онза чылыг-биле болгаш чүректиң ханызындан хүлээп ап турар. Бо аян-чорук социалистиг улуг дем каттыштырылгазының ийи чурттары — ССРЭ-ниң болгаш Венгрияның акы-дунма харылзааларының төөгүзүнге кайгамчык арын болуп кирер.

Июль 19-та Кремльдиң съездилер Ордузунга болган митинг Совет Эвилелиниң болгаш Венгр Улус Республиканың улустарының бузулбас чаңгыс эвиниң чайынналчак көрүлдези болуп эрткен.

Президиумга венгр аалчылар — эштер **Янош Кадар, Бела Биску, Лайош Фехер, Йене Фок, Шандор Гашпар, Андраш Бенкеи, Янош Петер, Йожеф Сипка,** Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчулары эштер **Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. И. Микоян, М. А. Суслов, Н. С. Хрущев, Н. М. Шверник, В. В. Гришин, Л. Н. Ефремов, Ш. Р. Рашидов, П. Н. Демичев, Л. Ф. Ильичев, Б. Н. Пономарев, А. П. Рудаков, В. Н. Титов, А. Н. Шелепин** кестүп кээрге, митингиниң киржикчилери динмиттиг алыш часкаашкыны-биле уткаан.

СЭКП Москва хооркомунуң секретары **А. Е. Бирюков** митингини ажыткан. Москваның ажылчы чоннары эргим өңнүктерни — Венгрияның социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының бирги секретары, Венгр революстуг ажылчын-тараачын чазактың даргазы эш Янош Кадарга баштаткан Венгр Улус Республиканың партия-чазак төлээлериниң кежигүннерин улуг өөрүшкү болгаш сорук кириишкин-биле уткуп ап турар деп, ол чугаалаан. Бистиң чуртувуска венгр өңнүктерниң кылган аян-чоруу совет-венгр найыралдың улам ыңай хөгжүүрүнге, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвиниң быжыгарынга дузалаар дээрзинге москвачылар, бүгү совет улус бүзүрелдиг.

Владимир Ильич аттыг заводтуң ажылчыны коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы **С. А. Антонов** найысылалдың ажылчы чоннарының мурнундан чүве чугаалаан. Совет болгаш венгр улустарның найыралы быжыг болгаш бузулбас деп, ол медеглээн. Ол найырал социализмни болгаш коммунизмни тургузар дээш демиселде эчис сорулгаларның ниитизинге, пролетаржы интернационализмниң ленинчи улуг принциптеринге үндезилеттинген.

Төрээн бүдүрүлгезиниң ажылчыннарының күш-ажылчы ажыл-херектериниң дугайын эш Антонов чугаалаан. Коммунизмни тургузарының улуг херээнге бодунуң күштерин бээри, ынак Төрээн чурттуң болгаш бүгү социалистиг лагерьниң күчүзүн бодунуң күш-ажылы-биле быжыглаары, тайбыңның болгаш социализмниң улуг херээн бодунуң күш-ажылы-биле быжыглаары — бистиң ажылчын чоргааралывыс ында, совет кижиниң интернационалчы хүлээлгези ында деп көрүп турар бис деп, ол чугаалаан.

Совет Эвилелиниң партия организацияларынга, бүгү коммунистеринге СЭКП Төп Комитединиң Ажык чагаазының бүгү чүүлдерин болгаш түңнелдерин совет кижилер изиг-биле болгаш чаңгыс эп-сеткил-биле чүүлдүг деп санап турарын оратор медеглээн. Бодунуң ажыл-чорудулгазынга марксисчи улуг өөредигни ылыктыг болгаш чайгылыш чокка чуртулга болдуруп турар бистиң партиявыстың ленинчи угланыышкыны Ажык чагаада чайынналдыр илереттинген. Социализмниң күчүлүг лагериниң, бүгү делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаар дугайында могаг чок сагыш салыышкынын бистиң партиявыс салып турар.

Индирде — чогаалчы **Б. Н. Полевой.** Бистиң эргим венгр өңнүктеривиске Москваның интеллигенциязының мурнундан байыр чедирер алдар мээң үлүүмге онаашканынга өөрүп тур мен деп, ол чугаалаан. Бо болза меңээ ийи дакпыр өөрүшкү. Венгрияга чаңгыс эвес удаа чораан мен. Венгр чогаалчыларның, чурукчуларның, скульпторларның аразында мээң өңнүктерим хөй.

Владимир Ильичиниң ол хире эп-сеткил каттыштырылгазы-биле көрүп турганы улуг венгр коммунист Бела Кунну, Кызыл Армияның Врангельди чылча шаап турган мурнуу фронтузунуң ревшериг чөвүлелиниң кежигүнү турган ол венгрни бистер, совет кижилер хүндүлел-биле сактып чоруур бис деп, эш Полевой үргүлчүлеп чугаалаан. Венгр офицер Матэ Залканың дугайында тураскаал бисте чүректиң дээре булуңунда кезээде кадагалаттынган. Бистиң Совет Төрээн чуртувус дээш тулчуушкуннарга ол бодун коргуш чок кызыл командир кылдыр алдаржыткан. Дайынчы Кызыл Тук орденнериниң баштайгыларының бирээзин ол алган.

Матэ Залка чогаал аайы-биле бистиң эживис чораан болгаш оон соонда делегей фашизми-биле баштайгы сегиржип алыышкыннарга маадырлыг генерал Лукач ышкаш Испанияга өлүрткен. Сураглыг венгр чогаалчы болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының хүннеринде Совет Армияның майору чораан Бела Иллешти Борис Полевой база сактып чугаалаан.

Ол кижилерниң дугайын сагынмышаан, чогаалчының чугаалааны болза, совет-венгр найыралдың хөгжүлдезиниң үелери кижиниң сагыжынга кирип келир-дир. Берге шылгалдаларны алдарлыы-биле тудуп эрткен найырал. Мөңге шагның найыралы.

Совет-венгр найырал Ниитилелиниң баштаар чериниң даргазы ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи **П. Н. Федосеев** венгр партия-чазак төлээлериниң кежигүннеринге, бистиң улуг өңнүвүс, венгр болгаш совет улустарның акы-дунма кады ажылдажылгазының могаг чок талалакчызы эш Кадарга ниитилелдиң, совет эртемденнериниң мурнундан байыр чедирген.

Улустарның найыралы — интернационализмниң боттанышкыны, ол дээрге марксизм-ленинизмниң идеяларының амыдыралга чайгылыш чок боттанышкыны-дыр деп, оратор медеглээн. Совет кижилер интернационализмниң принциптерин чайгылыш чокка боттандырып турар дугайын амгы үениң хөгжүлдезиниң бүгү төөгүзү, социалистиг революцияның болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниң төөгүзү чугаалап турар. Совет-венгр найыралының Ниитилели — ол дээрге башкаланчак организация эвес, совет улустуң хөй талалыг интернационалчы харылзааларының база бир звенозу болур дээрзин П. Н. Федосеев демдеглээн. Совет-венгр найыралдың Ниитилелинде чеже хире кежигүннер туруп турарыл деп бистен айтырганда аңаа бүрүн барымдаа-биле мынчаар харыылап турар бис: бир эвес данзылар-биле санавайн, бир эвес улусчу Венгрияның бүгү өңнүктерин алыр болза, Совет Эвилелинде олар 225 миллион кижиге санаттынып турар.

Венгрияның ажылчы чоннарынга, венгр-совет найыралдың Ниитилелиниң активчилеринге, венгр эртемденнерге чүректиң ханы байырын болгаш чаа-чаа улуг чедиишкиннерни күзээн күзээшкиннерни дамчыдарын акы-дунма венгр улустуң төлээлеринден эш Федосеев дилээн.

Электрозаводтуң аныяк технологу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты **Н. М. Морозованың** чугааланы болза, Совет Эвилелиниң болгаш Венгрияның улустарын холбаштырып турар найыралдың быжыг ужуктары — найыралдың чүректен чүрекче барып турар каракка көзүлбес ужуктары-дыр, ол дээрге «Найырал» деп нефть дамчыдылгазының каракка көстүп турар шугумнары болгаш «Тайбың» деп электри дамчыдылгаларының шугумнары-дыр. Ол дээрге венгр бүдүрүлгелерге чорудары-биле бистиң заводка белеткээн трансформаторлар-дыр. Ынчангаш ындыг трансформаторлар чүгле эки ажылдаарын эвес, харын база бистиң холдарывыстың чылыын, бистиң чүректеривистиң изиг кагыышкынын венгр өңнүктерге дамчыдып берген турарын шын-на сеткил-биле күзеп каары күзенчиг-дир.

Коммунизмниң аныяк тургузукчуларының ажыл-херектери болгаш бодалы бүгү улустуң, бүгү партияның ажыл-херектери-биле болгаш бодалы-биле шуут холбашкан деп эш Морозова чугаазының түңнелинде медеглээн. Эргим эш Янош Кадар! Бистиң изиг байырывысты болгаш социализм тургузуушкунунга чаа-чаа чедиишкиннерни чүректиң ханызындан күзээшкиннеривисти венгр аныяктарга болгаш бүгү венгр улуска дамчыдарын Силерден дилеп тур бис!

Кажан СЭКП Төп Комитединиң Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Н. С. Хрущев** индирге үнүп кээрге, залга йөрээлдер салыышкыны динмиреп үнген.

Венгрияның социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң бирги секретары, Венгр революстуг ажылчын-тараачын чазактың даргазы **Янош Кадарның** байыр чедирген чугаазын динмиттиг алыш часкаашкыны-биле уткаан.

Митинг онза сорук кириишкинниң байдалынга эрткен. Кремльдиң съездилер Ордузунуң аажок улуг делгем залынга динмиттиг алыш часкаашкыны чаңгыланып, мөңге болгаш бузулбас совет-венгр найыралга алдар болдурган йөрээлдер салыышкыны дыңналып турган.

(СЭТА).

ЭШ Н. С. ХРУЩЕВТУҢ ЧУГААЗЫ

Эргим эш, Янош Кадар!

Бистиң хүндүлүг венгр аалчыларывыс!

Эргим эштер, өңнүктер!

Бистиң венгр өңнүктеривиске акы-дунманың сагыш-сеткилин, ханы хүндүткелди илередир дээш, бистер бөгүн бо залда чыглып келдивис. Кажан венгр төлээлер Москваның черинге кирип келирге: «Биске, Совет Эвилелинге, бажыңнарга ышкаш болуңар» деп венгр өңнүктеривиске чугаалаан бис. Бистиң улузувустуң чаңчылын ёзугаар алырга, ол дээрге венгр өңнүктер бистиң чуртувусту шимчээшкинде, коммунизмниң тургузары дээш демиселде турар кылдыр көрзүн, олар бистиң экономиктиг, социал, культурлуг чедиишкиннеривис-биле танышсын деп күзээнивис ол болган.

«Бистиинге бажыңнарга ышкаш болуңар» деп венгр өңнүктеривиске чугаалаарывыста, бистер ооң-биле бүгү венгр улуска, социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш демиселге бистиң дунмавыска болгаш эживиске хамаарыштыр бодувустуң онза сагыш-сеткиливисти илередир бодаанывыс ол.

Венгрияның партия-чазак төлээлерин хүлээп ап тура, бот-боду-биле таныжар чорук, бистиң партияларывысты болгаш улустарывысты байыдып турар, бот-бодунуң дуржулгазы бистиң күштеривисти хөй катап көвүдедип турар дээрзин билгеш, совет кижилер венгр төлээлерниң мурнунга цехтерниң, колхозтарның, совхозтарның, эртем болгаш культура албан черлериниң эжиктерин делгеми-биле ажыдып бергеннер.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, Совет чазактың болгаш бүгү совет улустуң өмүнээзинден чүректиң шынчызындан, бүгү сагыш-сеткилдиң ханызындан Венгр Улус Республиканың партия-чазак төлээлеринге база катап байыр чедирерин меңээ чөпшээреп көрүңер.

Төлээлерниң баштыңы Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының бирги секретары, Венгрияның ажылчын-тараачын революстуг чазааның даргазы, венгр улустуң шынчы оглу, партияның болгаш күрүнениң шылгараңгай ажылдакчызы, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң көскү ажылдакчызы, Совет Эвилелиниң улуг өңнүү эш Янош Кадарга байыр чедирери меңээ улуг өөрүшкүлүг-дүр!

Төлээлерниң бүгү кежигүннеринге, венгр улустуң төлептиг төлээлекчилеринге, бистиң улуг өңнүктеривиске — ВСАП ТК-ның политбюро кежигүнү, секретары эш Бела Бискуга, ВСАП-тың политбюрозунуң кежигүннери, Венгрияның Ажылчын-тараачын революстуг чазааның Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчылары эштер Лайош Фехерге болгаш Йене Фокага, ВСАП-тың политбюрозунуң кежигүнү, партияның Будапешт хоорком унуң бирги секретары эш Шандор Гашпарга, партияның Сабольч-Сатмарск обкомунуң бирги секретары эш Андраш Бенкеиге, Венгр Улус Республиканың даштыкы херектер министри эш Янош Петерге, Венгр Улус Республиканың Совет Эвилелинде онза болгаш бүрүн эргелиг элчини эш Йожеф Сипкуга болгаш бистиң өске-даа венгр өңнүктеривиске сагыш-сеткилдиң шынчызындан байыр чедирип тур мен.

Силерниң нүүрүңер-биле Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязынга баштаткан венгр коммунистерниң алдарлыг отрядынга, Ада-чурттуң улусчу фронтузунга, социализмни чедиишкинниг тургузуп турар, тайбыңга ынакшылдыг, талантылыг бүгү венгр улуска байыр чедирип тур бис, эргим эштер!

Совет кижилер акы-дунма венгр улусту тайбың, социализм болгаш коммунизм дээш демиселге боттарының шынчы өңнүү деп көрүп турар. Ынчангаш совет улус венгр улустуң төлээлекчилерин бүгү черлерге ындыг улуг сонуургал-биле, кичээнгей-биле, ханы найыралдың сагыш-сеткили-биле уткуп ап турганнар.

Бистиң бөгүнгү ужуражыышкынывыс бо залдың ханалары-биле кызыгаарлаттынып калбас. Амгы үениң техниказы — радио болгаш телевидение бистиң ужуражыышкынывыстың хемчээлин калбартыр арганы берип турар-дыр. Ынчангаш бо ужуражыышкында миллион-миллион совет болгаш венгр ажылчы чоннар киржип турар деп бүрүн барымдаа-биле чугаалап болур-дур. Бистиң ужуражыышкынывыс ниити улуг эчис сорулгаже кады чоруп орар бистиң чурттарывыстың улустарының алыс интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазын, бот-бодунуң найыралының сагыш-сеткилин бүгү делегейниң мурнунга көргүзүп турар-дыр!

Венгрияның партия-чазак төлээлериниң Совет Эвилелинде келгени — ол дээрге социалистиг Венгрияның удуртукчуларының кылганы, найыралдың болгаш акы-дунма ёзунуң ийиги аян-чоруу болур-дур. Венгрияның партия-чазак төлээлери баштайгы удаада, делегейниң болгаш иштиниң реакциязының күштериниң организастааны, Венгрияга контрреволюстуг үймээнни чылча шапкан соонда каш ай болганда, 1957 чылдың чазынында чораан. Ол аян-чорук Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның дузаламчызы-биле бодунуң хосталгазын, национал хамаарышпас чоруун болгаш социалистиг чаалап алыышкыннарын камгалап алган улусчу Венгрияның ажылчы чоннары-биле Совет улустуң революстуг эп-сеткил каттыштырылгазының демдээ-биле эрткен.

1958 чылдың чазынында Совет Эвилелиниң партия-чазак төлээлериниң Венгрияга чорааның болгаш биске — Совет Эвилелиниң төлээлекчилеринге көргүскен акы-дунма чылыг хүлээп алыышкынны сактып тур мен. Венгрияның ажылчы чоннары-биле чылыг ужуражыышкыннарның дугайында уттундурбас, тода сактыышкыннар бистиң сагыжывыста ам-даа чаа хевээр арткан.

Оон бээр Венгр Улус Республиказы-даа база бүгү делегейге-даа улуг болуушкуннар болгулаан. Ол үеден бээр Венгрия кайы хире улуг оруктү эрткенин, коммунистиг ниитилелди тургузарының оруу-биле коммунистер партиязының удуртулгазы-биле венгр улус кайы хире ырак бурунгаарлааның ам бүгүде көрүп турар.

Акы-дунма Венгрияның хөгжүлдезинге ол чылдарда улуг чедиишкиннер чедип алдынганын сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турар бис. Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязы аар индустрияны, хамыктың мурнунда машина тудуушкунун болгаш химия үлетпүрүн ышкаш, ындыг мурнакчы адырларны колдады хөгжүдеринче угланыышкынны чайгылыш чок кылып келген болгаш кылып-даа турар. Ол политика бодунуң кайгамчыктыг үре-түңнелдерин берип келген. Венгрия бедик хөгжүлделиг үлетпүрлүг болгаш мурнакчы көдээ ажыл-агыйлыг чурт апарган. Чуртта үлетпүр бүдүрүлгезиниң амгы хемчээли дайын мурнундагы 1938 чылдың деңнелин беш катап ажып турарын чугаалаарга-ла четчир. Венгрияга социализмниң эң улуг чаалап алыышкыннарының бирээзи ол-дур.

Эштер! Чугаа кандыг-даа изиг болгаш соруктуг бол, социализм дээре ниитилел тургузуу-дур деп даңгырактарны чеже-даа берзе, бир эвес ол сөстер ажыл-херектер-биле быжыглаттынмас болза, байдал өскерилбес. Социализм аңаа чүнү берип турар дугайын улус чугаалар-биле болгаш аазаашкыннар-биле эвес, а социализмниң тиилээни-биле, ооң байдалы канчаар өскерлип турары-биле, аңаа социализм кандыг политиктиг эргелерни, кандыг хосталганы берип турары-биле, оон материалдыг байдалы канчаар өскерлип турары-биле, тодаргайлаарга, кижи бодунуң күш-ажылы дээш чеже тараа, эът, саржаг, өске продуктуларны чежени ап турары-биле, чеже хептиг болгаш кандыг шынарлыг болуру-биле, бодунуң ажылдаар шагын канчаар ажыглап болуру-биле, канчаар дыштаныры-биле, ооң угаан-бодал талазы-биле херегледери канчаар улам эң долузу-биле хандыртынары-биле үнелеп көөр. Бир эвес социализм ону хандырбас, капитализмниң мурнунга чоңга артык күштү бербес чүве болза, ындыг социализм дээш демисежип турар кижилер революсчулар эвес, харын чулчурукчулар болу бээрлер.

Улуг Ленин, большевиктер пролетариаттың дайынчы революсчу партиязын тургусканнар, ол партияның удуртулгазы-биле эрги ирип-чыдаан помещик-капиталистиг тургузугга удур шиитпирлиг демиселче ажылчын ангыны, бүгү чонну көдүрген, сырый каттыштырган болгаш организастаан. Улуг Ленинниң партиязы Россияның ажылчын ангызын, улустарын революция кылырынга чоннуң эрге-чагыргазын тургузарынга чедирген. Социалистиг революцияны бистер дайын чорудар дээш эвес, харын оран делегейге тайбың чурттаар, чаа амыдыралды тургузар — социализмни, коммунизмни тургузар дээш, Октябрьның улуг Төрээн чурттуң чон бодунуң күш-ажылы-биле алдаржыдып шыдазын дээш социализмниң чаалап алыышкыннарын көвүдедип, капитализмниң кинчилериң кезээ мөңгеде чылча шаап каан улус кандыг чедиишкиннерни чедип ап болурун көргүссүн дээш кылган бис.

Бистиң алдарлыг Чепсектиг Күштеривисте шериг кижилерде эки чаңчыл бар — дайынчыларны олар тулчуушкунга чалданмазын дээш, кандыг-даа үеде, бир эвес Төрээн чурт ону негеп келзе, дайынчы улустуң аас-кежии дээш, социализмниң улуг херээниң тиилелгези дээш чүнү-даа бодавайн амы-тынын бээр кылдыр ындыг ёзуга кижизидип турар. Ынчалза-даа чогум-на харын улустуң аас-кежии дээш, ооң улуг херээниң тиилелгези — социализмниң, коммунизмниң тиилелгелери дээш амы-тынын бээр.

Ындыг болза-даа кажан революцияны боттандырган улус делегейниң термоядролуг дайыны апаар дайынны эгелээр, ол дайынга өлген миллион-миллион кижилерниң мага-бодунга буступ дүшкен делегейге эң тенектелген ниитилелди тургузар төлээде ындыг дайынны өөскүдүп үндүрер ужурлуг деп чугаалажырга — ону билип алыры болдунмас-тыр, эштер! Ынчаарга ындыг дайынның соонда ол «чечектелген оранга» кым артар чүвел? Ындыг бадыткаашкыннарга чөпшээрежип шыдавас бис.

Бир эвес бүгү бар ракета-ядролуг зарядтарны чазылдырар болза диириг арткан кижилер кандыг байдалга турары — олар өлүглерге адааргап болур, болбазы билдинмес болур ындыг хораннаашкынның болу берген турары ол бадыткаашкыннарның авторларынга билдингир эвес деп бе? Черле ынчаш айтырыг шак ынчаар тургустунуп турар-дыр, эштер! Социализмниң тиилелгезин дайын-биле холбаштырып турар кижилерге ооң-биле кажан-даа чөпшээрежип шыдавас бис деп чугаалап турар бис.

Кажан бистиң чуртувуска Октябрь революциязы боттанганда, Советтерниң эрге-чагыргазы тургустунганда В. И. Ленинниң саналын ёзугаар Совет Россияга армияны дүжүрген турган. Биске бүгү-ниитиниң өөредилгезин чоруткан турган. Кажан дайзын аныяк Совет күрүнеге дайынны дөгеп келгенде, чүгле ынчаарда армияны тургузуп эгелээн бис. Революцияның чаалап алыышкыннарын, Советтерниң аныяк республиказын — ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде баштайгы күрүнезин камгалап алыр төлээде боо-чепсек херектиг апарган. А кижилер ол чепсекти шиңгээдип алыр төлээде, армияны тургузар ужурлуг турган. Ынчангаш ындыг армияны Совет Россияның революсчу улузу тургускан-даа.

Ам империалистер дидимненип турар, ынчалза-даа олар сөс кырынга дидимненип турар, а херек кырында өзүп база быжыгып турар социализмниң делегейниң мурнунга коргуп сүртеп турарлар.

Социализмниң, коммунизмниң тиилээринге делегей дайыны херектиг бе, ынчаш? Дайынны бодап турар кижилер, социализмниң тиилээринге делегей дайыны херек дээр чүвени санап турар кижилер ындыг турушту дидиминден эвес, а ажылчын ангының күжүнге, социализмниң күжүнге бүзүревес чоруундан ээлеп турар-дыр. Эрге-чагырга улустуң холунда турар чурттуң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының байдалдарында капитализмни экономиктиг, эртем болгаш культурлуг фронтуга тиилеп болурунга, социалистиг чурттарның экономиктиг күчүзүнге, оларның чепсектиг күштеринге даянмышаан, империалистерни сүртээшкинге тудуп, делегей дайынын өөскүдүп үндүрер арганы оларга бербейн барып болурунга ол кижилер бүзүревейн турар ышкаш-тыр.

Империализмниң онза бүдүштери бар болган ужурунда тайбыңны камгалап алыры болдунмас деп, ол эштер чугаалап турарлар. Империализмниң араатанзыг бүдүжү өскерилбээн болгаш өскерлип-даа шыдавас дээр болза, ол мырынай шын. Бис бо бүгүнү чугаалап турар бис, шыны-биле чугаалап турар бис. Ындыг болза-даа империалистиг чурттарның политиказын база кижилер тодарадып турар-ла болгай, эштер. Ол кижилерде база мээниң хааржаа бар, мээзи бар. Оларның мээлиг шариктери кандыг угланыышкын-биле дескинип турары — ол өске айтырыг-дыр. Бис — коммунистер бис, ынчангаш бисте бодалдарның чаңгыс угланыышкыны бар, а империалистер удурланыышкак угланыышкын-биле бодап турарлар. Ынчалза-даа бир эвес бүгү-ле чүвени олардан манап болур ужурлуг тенек аарыгларны санавас болза, херек кырында боттуг чүүлдерни, делегей күштериниң өскерилген деңзигүүрүн, тайбың болгаш социализм дээш туржуп турар күштерниң өскенин империалистер барымдаалап көөр ужурга таваржып турар.

Бир эвес чамдык эштерниң логиказын эдерер чүве болза, империализм-биле черле ынчаш кандыг-даа харылзаа кылган херээ чок апаар-дыр-ла. Ийет, бир эвес бүгү кижилер коммунистиг угланыышкын-биле хөделип, бодап турган чүве болза, ынчаарда удурланыышкак ангылар база чок турар ийик, ынчангаш коммунизм чер болганга тиилээн турар ийик. Ынчалза-даа ийи система — социалистиг болгаш капиталистиг система амдызында бар болгай, система бүрүзү боду политикалыг, бодунуң угланыышкынныг-дыр, ынчангаш ийи системаларның туруп турарының фактызын тооп көрбейн барып болбас бис. Ол ийи системаның аразында демисел чоруп турар, ол дээрге диириг турар бе, азы өлүр бе дээш демисел-дир. Ынчаарга коммунистер бистер, ол демиселге эң-не эвээш чидириглерлиг кылдыр тиилээрин күзеп турар бис, ынчаарга бистиң тиилээривиске кандыг-даа чигзиниг чок. Ындыг болган төлээде, бистер тиилелгени, коммунизмниң тиилелгезин делегейниң термоядролуг дайынын кывыспайн чедип алыр деп турар бис.

Мындыг айтырыгны салыр чадавас: чүге-ле орустар, украиннер, узбектер болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа улустары, — мен шуптузун санап турбас мен, чүге дээрге бистиң чуртувуста чүс ажыг националдар бар болгай, — чүге-ле венгрлер болгаш социалистиг өске-даа чурттарның улустары, чүге-ле олар социализм дээш туруп турар чүвел, ынчаарга чижээ, Англияда азы АКШ-та социализмниң, коммунизмниң идеялары ам-даа чүге тиилевээнил? Аңаа мынчаар харыылап болур: ногаа бүрүзү бодунуң үезинде четчип, быжар чүве эштер. Англияның-даа, Францияның-даа, АКШ-тың-даа, капиталистиг өске чурттарның-даа ажылчын ангызы, ажылчы чоннары социализм дээш шиитпирлиг демиселче көдүрлүп үнериниң үези келир, аңаа бис ханызы-биле бүзүреп турар бис. Ол дугайын бис ажыы-биле чугаалап турар бис, — мен АКШ-ка турган, ону база-ла медеглээн мен, чүге дээрге келир үе бүгү делегейниң ажылчын ангызыныы, келир үе коммунизмниң дээрзин бистер билир бис.

Ынчалза-даа ындыг үениң келирин дүргедедир төлээде, биске ажылдаары херек, социалистиг системаның артык күштүг чоруун херек кырынга көргүзери биске херек болуп турар.

Совет Эвилелиниң төлээлекчилери капиталистиг күрүнелерниң төлээлекчилери-биле беседа кылгаш, бистиң чуртувус экономиктиг чарышка АКШ-ты ыяавыла чедер деп мырыңай ур эвесте-ле чугаалаарга, капиталистер чүшкүүзүн дырбангаш, мынча деп бодап олурганнар боор: ол дээрге хоозун чугаа-дыр, аңаа бүзүреп болбас. А ам дээрге олар өске чүүлдү чугаалап турарлар-дыр: «Ызырты чедип кел чоруур Совет Эвилелиниң тыныжын чүшкүүвүстен медереп билип тур бис». Ол дээрге улуг ылгалдыг чүүл-дүр.

Социализм капитализмден артык дээре деп, бистер чугаалаарывыска, чамдык кижилер ону эки угаазылап билбейн турар, чамдык кижилер амыдыралды чүгле боттарының ап турар кежиктерин барымдаалап үнелеп турар, амыдыралды бодунуң кодузунуң дузазы-биле медереп билип турар деп сеглен болур. Амыдыралды мынчаар көрүп болбас болбайн аан. Ынчалза-даа херек кырында кандыг кежиктерни кижилерге берип турарын барымдаалаар херек. Бистер капиталистерге мынча деп чугаалап турар бис: силерде ажыл чокталыр чорук бар-дыр, а бисте ажыл чокталыр чорук чок-тыр. Олар аңаа мынча деп харыылап турарлар: бисте ажыл чок кижи силерде ажылдап турар кижиден хөйнү ап турар. Ийет, харын бистер экономика талазы-биле хожудаңгай болгаш дайынга үредип, тонаттырган чурттарга социализмни чаа-ла тургузуп эгелеп турувуста ол бүгү ындыг турган чүве харын.

Ындыг болган төлээде, экономика талазы-биле, бүгү кижилерниң амыдырал деңнелин бедидеринге капиталистиг чурттарны ажып эртер дээш, бодувустуң экономикавысты хөгжүдери биске херек-тир. А ону канчап чедип алырыл ынчаш? Дайын-биле бе? Чок! Дайын чүгле чаа өлүм-чидимни болгаш үрегдээшкиннерни таварыштырар. Ону чүгле күш-ажыл-биле, социализмниң болгаш коммунизмниң тургузуушкунунуң оруу-биле, бистиң бурунгаар шимчээривисти хандырып турар социалистиг тургузугнуң улуг артык күштүг чоруктарын ажыглап тургаш чедип ап болур. Социализмниң ол улуг артык күштүг чоруктарын чүгле мергежилдиг ажыглаар херек, эштер.

Социалистиг чурттар капитализмниң эң-не сайзырангай чурттарын экономика талазы-биле-даа ажып эрте бээриниң үези ырак эвес. Совет кижи капитализмниң чурттарында кижилерге бодаарга, материалдыг кежиктерни хөйнү алыр апаар. Моральдыг болгаш культуралыг кежиктер дугайын чугаалаар-даа чүү боор, бо талазы-биле совет кижилер ам безин капитализмниң бүгү делегейин ажып турар.

Ам бистер шериг күжүнүң талазы-биле империалистерни ажып эрткен бис. Бир эвес олар бисче халдааш, делегейниң чаа дайынын кыпсып үндүрер болза, олар боттары ол дайынның одунга өртенип калырын бистиң дайзыннарывыс билип турар.

Социалистиг система капиталистиг системадан бодунуң артык күштүг чоруктарын экономиктиг хөгжүлдениң темпилеринге көргүскен. Сан талазы шынар талазынче шилчээн турары, чоннуң кижи санынга онааштыр продукция бүдүрериниң талазы-биле капиталистиг күрүнелерни ажарын чедип алыры биске херек, ынчан амыдыралды чүгле кодузун дамчыштыр медереп билип чоруур демги ол кижи безин мынча деп чугаалаар оң: коммунизм — ол дээрге эки тургузуг-дур, ол меңээ-даа тааржыр-дыр, ынчаарга харында коммунизмни тургузуп турар кижилерниң столунда чүвелер мээңиинден хөй-дүр.

Социализм чурттарында амыдырал деңнелиниң доктаамал өзүп турары социализмниң тиилелгезиниң көргүзүкчүзү ол эвес чүве бе, эштер? Аңаа кым бир кижи удурланып болур бе, ынчаш?

Чамдык эштер бистиң партиявысты ажыл-агый айтырыгларынче хөй кичээнгейни салып турар дээш бурудадып, ол дээрге Ленинниң буруу шаап кааны «экономизм-дир» дижип турар чүүл бар. Ынчаарга ол дээрге Ленинниң өөредиин хажытканы ол-дур. Янзы-бүрү үелерде экономиктиг айтырыгларны партия янзы-бүрү көрүп турган. Октябрь революциязының ырак та мурнунда-ла Ленин, большевиктер болза чүгле капитализмден экономиктиг дужуп бериишкиннерни чедип ап, материалдыг байдалды экижидери дээш демисешпишаан, ажылчын ангының политиктиг демиселин хүлээп көрбейн, эрге-чагырганы эжелеп алырынга ону белеткевейн турганнарга удур демисежип турган. Ол үеде бистиң партиявыс болза ажылчыннарның, тараачыннарның, бүгү ажылчы чоннарның политиктиг эргелер дээш база экономиктиг байдалды экижидери дээш демиселди холбаштырарынче кыйгырып турган.

Ажылчын ангы эрге-чагырганы бодунуң холунга апканда, партияның болгаш чазактың ажыл-чорудулгазынга ажыл-агый тургузуушкунунуң айтырыглары шиитпирлиг ужур-дузалыг болу бээр, бодувустуң ажыл-агыйжы чедиишкиннеривис-биле делегей революциязынга болуувустуң кол салдарывысты чедирер бис деп, В. И. Ленин өөредип турган. Ажылчын ангы, күш-ажылчы чон эрге-чагырганы боттарының холунга ап алгаш, бүдүрүлгени билдилии-биле организастап, бодунуң революсчу чаалап алыышкыннарын камгалап турар. Бистиң кайгамчыктыг шүлүкчүвүс Маяковский: «Мээн милициям мени камгалап турар!» деп эки чугаалаан. Ынчаарга бисте социализмниң чаалап алыышкыннарын чүгле милиция камгалап турар чүве эвес-ле болгай.

Катаптап чугаалаайн: тайбың экономиктиг чарышка капиталистиг системаны социалистиг системаның тиилээринге бүзүрелдиг бис. Ажылчын ангының күжүнге болгаш аргаларынга, социалистиг системаның күжүнге бүзүревес чорук — кудурукка сөөртүнүп чоруур дээни, капиталистиг тургузуг бодунда идиг бээр чүүлдерлиг деп мегелеп алгаш, капиталистиг тургузуг артык күштүг деп бүзүредирин оралдажып турар империализмниң идеологтарынга чем бергени ол-дур. Ында кандыг идиг бээр чүүл барыл? Ол дээрге хуузунда бүдүрүлге ээлээри, ол дээрге байыырынче чазыйланыышкын-дыр.

Чүгле капитализм үезинде, аштың, ажыл чокталыр чоруктуң кызаңы-биле, мөлчүгелдиң кымчызының адаанга бүдүрүлгениң улам бедик деңнелин чедип ап болур дээр чүве-биле коммунистер, ажылчыннар, ажылчы чоннар канчап эптежип шыдаар деп! Чок, ол дээрге ажылчын ангыны нүгүлдээн чорук-тур. Ёзулуг хосталга туруп турар харын-на социализмниң үезинде экономиканың, эртемниң болгаш культураның көстүп көрбээн хайныышкынныг хөгжүлдези болуп турар.

Совет Эвилелиниң, Венгр Улус Республиканың болгаш социализмниң өске-даа чурттарының улустарының чедиишкиннери аңаа чайынналчак барымдаа ол-дур. Экономиктиг хөгжүлдезинге Венгрияның кандыг базымны кылганын көрүңерден. Дайын мурнундагы үе-биле деңнээрге, Венгрияның үлетпүр бүдүрүлгезиниң деңнели беш катап көвүдээн. Ынчаарга ол дээрге эрге-чагырганы чаалап алган болгаш социализмни тургузуп турар ажылчын ангының, күш-ажылчы тараачыннарның, бүгү чоннуң чедиишкиннериниң кайгамчыктыг көргүзүү эвес чүве бе. Ынчангаш тиилелге бистиң болур дээр дугайында чигзиниг чок, эштер!

Венгрияның көдээзинде социалистиг революция бүрүн тиилээн. Хуу ажылдыг тараачыннарны ажыл-агыйны коллективтиг чорударының оруунче шилчидери — социалистиг тургузуушкунуң эң нарын айтырыгларының бирээзи болуру билдингир. Венгрияга мурнунда турган удуртулга эки-тураның ленинчи принцивинге чөрүштүр, көдээни кооперастаарын бүзүредилгениң аргазы-биле эвес, чагырар дужаар каржы арга-биле боттандырарын оралдажып турган болганда, ол берге чорук Венгрияга шуут хамаарыжыр-дыр.

Венгрияның социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң нүүрүнде чаа удуртулга ону шуут өскээр кылган. Венгр коммунистер тараачыннарның чүректеринче оруктү — кызымак тайылбырлаашкынның болгаш бүзүредилгениң оруун тып алганнар. Ынчангаш Венгрияның тараачыннары, ажыл-агыйны коллективтиг чорударының хөй санныг эки чижектеринге бүзүрээш, кооперативтиң оруунче шуут шилчээннер. Венгрияга көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чайгылыш чок өзүлдези болза, ол нарын сорулганы чедиишкинниг шиитпирлээниниң тодаргай херечизи болур-дур.

(Уланчызы 2-ги арында).

ЭШ Н. С. ХРУЩЕВТУҢ ЧУГААЗЫ

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

Партияның кайгамчык улуг организакчы болгаш политик-кижизидилгелиг ажылы Венгрияның улус массаларының бузулбас чаңгыс эвин хандырган. Венгр ажылчыннар, тараачыннар болгаш интеллигенция боттарының партиязын долгандыр улам сырый каттышкан болгаш социалистиг тургузуушкунга эң идепкейлиг киржип турарлар.

Бо чылдарның дургузунда Венгр Улус Республиканың делегейге аталдары өскен, ооң даштыкы политиктиг туруштары болгаш делегей айтырыгларын шиитпирлээринге салдары быжыккан. 1960 чылда Нью-Йоркче Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының сессиязынга эш Кадар биле кады чораанывысты сактып тур мен. КНО-нуң индиринден делегейниң чүс күрүнелериниң төлээлекчилериниң мурнунга венгр улустуң өмүнээзинден эш Кадар венгр айтырыы дээр айтырыгны өнчүк-чөңгээлиг сорулгаларбиле өөскүдүп үндүрген кижилерге төлептиг ойтур шавыышкынны берген. Венгр улусту тускайлаар, делегей херектеринге ооң чүве чугаалаар эргелерин казыыр дээн империалистерниң оралдажыышкыннары бүрүнү-биле буурап дүшкен.

Хоорайда болгаш кодээде социалистиг бүдүрүлге харылзааларының туюлунга чедир тиилээни, экономиканың болгаш культураның хөгжүлдезинде улуг чедиишкиннер болза, Венгрияга социализмниң үндезиннери тургустунган болгаш чаа төөгүлүг үе—социалистиг ниитилелди тургузарын бүрүн доозарының үези эгелээн дугайын байырлалдыы-биле медеглээр арганы эрткен чылдың ноябрьда болган Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының VIII съездизинге берген. Бо болза венгр улустуң шылгараңгай тиилелгези-дир, эштер, ол тиилелге совет кижилерни, чаа социалистиг Венгрияның бүгү өңнүктерин өөртүп турар.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң эрге-ажыктарынга хамаарыштыр ап көөрге, венгр улустуң бо тиилелгези кижи төрелгетенниң депшилгези болгаш аас-кежии дээш, бүгү чер бөмбүрзээнге социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш демиселге ооң кайгамчык интернационалчы салыышкыны болур.

Бо кайгамчык тиилелге-биле холбаштыр бистиң венгр аалчыларывыска, Венгрияның бүгү күш-ажылчы улузунга Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннарының мурнундан байыр чедирерин чөпшээреп көрүңер, эштер!

Эштер! Совет болгаш венгр улустарны, бистиң партияларывысты акы-дуңманың болгаш найыралдың харылзаалары каттыштырып турар. Бистиң улустарывыстың идеалдары ниити, оруу чаңгыс, эчис сорулгазы чаңгыс—коммунистиг ниитилелди тургузары болур.

Бистиң чурттарывыстың күш-ажылчы кижилерин шагдан бээрги найырал каттыштырып турар.

Делегейниң бирги дайынының сөөлгү чылдарын ам сактып тур мен. Ынчаарда мен Донбасска ажылдап турган мен, ол үеде ооң шахталарынга венгр ажылчыннар—туттурган шериглер ажылдап турган чүве. Олар туттурган шериглер турзажок, ажылчыннар оларга хамаарыштыр шовинисчи, националисчи сагыш-сеткилдерни илергейлевейн турганын чугаалаар херек. Россияның, Германияның, Венгрияның болгаш өске-даа чурттарның улустарын бакташтырар дээш реакцылыг пропаганда бүгү-ле чүүлдерни кылган турзажок, ажылчын кижиниң аңгы талазы-биле бүдүш-шынары тиилеп үнген.

Империалистиг дайынны чүнү дээш, кымның эрге-ажыктары дээш чорудуп турарын ажылчыннар билип турган. Фронтуга ол билиишкин болза, дайылдажып турган күрүнелерниң солдаттарының акы-дуңма найыралдажыышкынындан илереп турган. Венгр, орус болгаш украин ажылчыннар шахтёржу күш-ажылдың аар-бергезин бир дөмей көрүп турганы-биле шахтага акы-дуңмалышкы чоруктуң сагыш-сеткили эшхүүзүнүң харылзаазынга илереп турган. Бир венгер эш Донбасстан чанып, бистиң-биле чарлып тура, мынчаар чугаалааның сактып тур мен:—Алышкылар ышкаш бот-боттарывыстың аравыска аргыжып болурувус шак ындыг үе келир. Бистиң кайгамчык Венгриявысты көөр силер, бистиң чимистеривисти амзап көөр силер.

Ынчаарда ол ажылчынга венгр чимистер төрээн черин көргүзүп турган ышкаш-тыр.

Бистиң чурттарывыстың улустарының найыралының дугайында ол венгр эштиң алыс күзели, миллион-миллион ажылчыннарның болгаш тараачыннарның алыс күзели кайгамчык боттуг чүүл апарган деп ам чугаалап болур бис. Бистиң улустарывыс социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунуң ниити оруу-биле бар чоруур, бис шынапла алышкылар ышкаш бот-боттарывыска аалдажып чоруп турар болган бис. Бо улуг акы-дуңмалышкы ёзу хуулгаазынның үүлени бүдүрер талазы-биле социалистиг чурттарның улустарынга дузалап турар!

Марксисчилерге-ленинчилерге улустарның найыралы бодунуң утказынары-биле өнза байлак билиишкин болуп турар. Ол найыралдың үндезиннери болза, совет болгаш венгр улустарның алдарлыг революсчу чаңчылдары болур.

Венгр Улус Республиканың партия-чазак төлээлеринге чүректиң ханызындан, акы-дуңма ёзунуң байырын чедирбишаан, бис марксисчи-ленинчи өөредигиниң тиилелгези дээш, социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш кады демиселдиң өөредиглиг төөгүзү бистиң чурттарывыстың улустарын, Совет Эвилелиниң болгаш Венгрияның коммунистерин каттыштырып турар деп чүвени билип турар бис. Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээн соонда, удаваанда—1919 чылдың мартта, коммунистерге баштаткан венгр ажылчыннар Совет эрге-чагырга тиилээн дээрзин дарлаан ол төөгүлүг фактыны совет кижилер сактып чоруурлар. Хамааты дайынның болгаш даштыкы интервенцияның чылдарында Совет эрге-чагырганы камгалаар талазы-биле бистиң чуртувустуң ажылчын аңгызынга дузалап турган венгр эки-турачыларның эрес-маадырлыг чоруун совет кижилер ыдыктыы-биле тураскаап чоруурлар.

Владимир Ильич Ленин Венгрияның революсчу ажылчыннарынга болгаш коммунистеринге изиг байырны каш удаа чедирип келген. Коммунистерниң удуртулгазы-биле венгр ажылчыннарның демиселиниң делегейге аажок улуг ужур-дузазын ол айтып турган. 1919 чылдың апрельде чугааларының бирээзинге Владимир Ильичиниң чугаалааны болза:

«...Совет шимчээшкин бүгү чурттарда өзүп турар, кажан ынчангаш бис чүгле бодувус дээш эвес а бүгү делегейге Совет эрге-чагырга дээш демисежип турар бис, мында кызыл шеригжилер чүгле аштаан эштери дээш эвес, а бүгү делегейге Совет эрге-чагырганың тиилелгези дээш демисежип турар деп чугаалап турар чүүлүвүстү венгр революция көргүскен,—бо болза чүгле чаңгыс удааның баш удур көрүүшкүнү болгаш аазаашкыны эвес, а ол эң-не дириг, шуут боттуг чүүл болурун Венгрияның үлегер-чижээ көргүскен».

Венгр революцияның дугайында ленинчи бодалдарны сагындырарын күзээн ийик мен. Лениниң чугаалап турганы болза, Венгрияга революция анаа эвес байдал-биле боттанган. Венгр буржуаз чазак боду дүшкен, Венгр чөпшээрежикчилер—меньшевиктер болгаш эсерлер болза, дээре венгр коммунистерниң бирээзи, венгр эш Бела Куннуң олурганы кара бажынче баар ужурлуг деп чүвени билгеннер. Олар кара бажынга келгеш, Бела Кунга мынчаар чугаалааннар: «Силер эрге-чагырганың холга алыр апаар-дыр силер!» Чаа чазак тургустунган. Владимир Ильичиниң демдеглеп турганы болза: «Эш Бела Кун—Россияга большевизмниң практиктиг оруун бүрүн эрткен бистиң эживис болгаш коммунист, кажан мен ооң-биле радио дамчыштыр чугаалажырымга ол мынчаар чугаалаан: «Чазакта хөй нуруузу менде чок-тур, ынчалза-даа тиилелгени чедип алыр мен, чүге дээрге массалар мээң таламда, Советтерниң съездизин база чыылдырар деп турар». Бо—бүгү делегейге төөгүлүг эргилде.

Венгрияга революция дээш, Совет эрге-чагырга дээш Венгрияның революсчу ажылчыннарының болгаш венгр коммунистерниң демиселиниң ужур-дузазын Ленин ынчаар үнелеп көрген-дир. Венгр ажылчын аңгының, венгр коммунистерниң демиселиниң чижээн алгаш, Ленин Венгрияга ол демисел бисте Россияныңдан өске орук-биле чоруп турган деп демдеглээн. Венгрияга Совет эрге-чагырганы чарлаары чепсектиг тура халыышкын чокка боттанганын Ленин улуу-биле үнелеп көрүп турган, ол болза ажылчын аңгының холунга эрге-чагырганың тайбың шилчиириниң үлегер-чижээ болган. Кижилер дуржулгадан өөренир деп, Ленин чугаалап турган. Лениниң демдеглеп турганы болза, Совет эрге-чагырганың шынныг чоруун сөстер-биле көргүзүп болбас, чаңгыс Россияның үлегер-чижээ бүгү делегейниң ажылчыннарынга билдингир эвес болган, олар Россияда Совет бар деп чүвени билгеннер,—олар шуптузу Совет дээш, ынчалза-даа ханныг демиселдиң коргунчуг чүүлдери оларны сезиндирип турган. Венгрияның үлегер-чижээ пролетаржы массаларга, европейжи пролетариатка болгаш ажылчын-тараачыннарга шиитпирлиг чүүл болур деп, Владимир Ильич демдеглеп турган.

Чугаазын доосушаан, Владимир Ильич бодунуң бодалын дараазында сөстер-биле кончуг чечен илергейлээн:

«Уруглар өскен-дир, уруглар улуг кижилер апарган-дыр, ам өлүп болур» деп кырган кижилерниң чугаалажырын бис чижек кылдыр сактып турар бис. Моон-биле кады Лениниң демдеглеп турганы болза, бис өлүрүн бодавайн турар бис, тиилелгеже бар чоруур бис, ынчалза-даа ам безин Совет эрге-чагырга бар Венгрия ышкаш, бичии уругну көргенивисте бис бодувустуң херээвисти ам безин чүгле орус эвес, харын бүгү делегей хемчээлинге кылган бис, ынчангаш бүрүн тиилелгени чедип алыр төлээде, орус болгаш венгр республикаларга немешкен турзун дээш, бүгү-ле халаптыг бергелерни ажып эртер бис деп чугаалап турар бис—ынчангаш ооң—делегейниң Совет республиказының канчаар улам немежирин көөр бис».

1919 чылда венгр ажылчыннар болгаш коммунистер бодунуң революциязының чаалап алыышкыннарын, Совет эрге-чагырганы камгалап шыдавайн барган. Делегейниң контрреволюциязы Венгрияга Совет эрге-чагырганы бөөй туткан, ону ажылчыннарның ханынга дүлген. Хамааты дайынның болгаш даштыкы интервенцияның оттуг дээрбээнге турган аныяк Совет Россия бодунуң венгр акы-дуңмаларынга контрреволюстуг ыйыышкынны ойтур шавар талазы-биле дузаламчыны ол хүннерде чедирип шыдавайн барган. Ындыг болза-даа делегей империализми венгр ажылчыннарның социализмге бүзүрелин узуткап шыдаваан, венгр коммунистерниң коргуш чок болгаш эрес-маадырлыг чоруун ол сый шаап шыдаваан.

Фашистиг реакцияның аар-берге чылдарын дамчыштыр эртпишаан, Венгрияның коммунистери, ооң ажылчын аңгызы делегейниң ийиги дайынының сөөлүнде улуг тиилелгени чедип алган. Кажан Венгрия гитлерлиг эжелекчилерден хосталган соонда хосталгаже, хамаарышпас чорукче, социализмче орук венгр улустуң мурнунга ажыттынган.

Венгрияның ажылчын аңгызы, күш-ажылчы улузу коммунистерниң удуртулгазы-биле социализмни тургузарының оруунче кирген, Венгр Улус Республика социалистиг чурттарның акы-дуңма өг-бүлезинге кирген. 1956 чылда улусчу эрге-чагырганы бөөй тудар, Венгрияга капиталистиг ёзу-чурумнарны катап тургузар, венгр революцияга удур кара туразында ханныг шаажылалды катаптаар дээн иштики контрреволюцияның болгаш делегей империализминиң оралдажыышкыннары буурап дүшкен. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның акы-дуңма улустарының дузаламчызы-биле Венгрияның улузу революцияның херээн камгалап алган болгаш ам социализмни чедиишкинниг тургузуп турар.

Венгрияның улусчу эрге-чагырга тиилээн өске-даа чурттарның канчаар хөгжүп турарын көргеш, Лениниң мындыг сорук кирикчи сөстерин база катаптаары күзенчигдир: Бис бодувустуң херээвисти ам безин чүгле орустуң эвес, харын база делегейниң хемчээлинге кылган бис деп чугаалап турар бис.

Амгы үеде Совет Эвилели биле Венгр Улус Республиканың аразында эң-не калбак политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг харылзаалар тургустунган болгаш доктаамал хөгжүп турар.

Политика талазы-биле алырга, бистиң партияларывыстың болгаш чазактарывыстың аразында социализмниң делегей системазын, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинин быжыглаар дээш, ниити дайзын—делегей империализминге удур, тайбың болгаш коммунизм идеяларының тиилелгези дээш демиселге чаңгыс-эпти быжыглаар дээш демиселдиң бүгү айтырыгларының талазы-биле үзел-бодалдарның бүрүн дүүштүрүлгези туруп турар. Бо бүгү бистиң партияларывыстың болгаш чазактарывыстың хөделиишкиннериниң чаңгыс аайын тодарадып, оларның күжүн болгаш салдарын улгаттырып турар.

Венгр партия-чазак төлээлериниң чоруп турганының үезинде делегей харылзааларының болгаш бистиң чурттарывыстың аразында харылзааларның эң чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарның делгеренгей солчулгазы бистерге болган. Бо удаада бүгү чугаалажып көрген айтырыгларның талазы-биле үзел-бодалдарның болгаш санал-оналдарның бүрүн чаңгыс эви бисте бар болуп турарын демдеглээри өөрүнчүг-дүр.

Бистиң партиявыс болгаш Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязы венгр болгаш совет улустарның аразында найыралдыг харылзааларны быжыглаар дээш хөй чүүлдерни кылып база үре-түңнелдиг ажылдап турар. Венгр болгаш совет улустарның акы-дуңма найыралы — бистиң партияларывыстың төөгүлүг ачы-хавыязы-дыр деп бүрүн барымдаа-биле бөгүн чугаалап болур бис. Совет Эвилелиниң коммунистери, бүгү совет кижилер бистиң коммунистиг акы-дуңмалышкы ёзувус быжыгып база хөгжүп турзун дээш бүгү эргежок чугула күжениишкиннерни моон-соңгаар-даа кылыр апаар.

Совет Эвилели биле Венгр Улус Республиканың аразында экономиктиг кады ажылдажылга улуг калбарыышкынны болгаш ханылаашкынны чедип алган. Совет-венгр экономиктиг кады ажылдажылганың хөгжүлдезиниң болгаш ужур-дузазының хемчээлдериниң дугайын кандыг-даа сөстерден артык чугаалап турар чамдык чижектер бо-дур.

Сөөлгү 15 чылдарның дургузунда Совет Эвилели биле Венгрияның аразында даштыкы садыг саарылгазы 20 ажыг катап өскен! Бир эвес дайын мурнунда, 1938 чылда Венгрияның даштыкы садыг саарылгазынга ССРЭ-ниң үлүү он хуузунуң чүгле бир кезии турган болза, ам Венгрияның улуу-биле өскен бараан саарылгазының үштүң бир кезииндэн ажыы бистиң чуртувуска онаажып турар. Венгрия-биле садыг Совет Эвилелинге база-ла биче эвес ужур-дузалыг болуп турар. Бистиң даштыкы садыг саарылгавыстың 6 хуу хирези Венгрияның үлүүнге онаажып турар. Ол дээрге улуг түң-дүр.

Социалистиг чурттарның аразында, ооң иштинде Венгрия биле Совет Эвилелиниң аразында, экономиктиг кады ажылдажылганың чедиишкинниг хөгжүлдезиниң чайыннанчак үлегер-чижээ болза, күрүнелер аразында «Найырал» деп нефть дамчыдылгазын болгаш «Тайбың» деп чаңгыс аай энергия системазын тургусканы болур. Электроэнергия солчур чорук чурт бүрүзүнге он-он миллион рубльдиң камналгазын бээр.

Бистиң чурттарывыстың аразынга алюминий үлетпүрүн кады хөгжүдер дугайында узун хуусаалыг дугуржулгага эрткен чылдың ноябрьда Москвага ат салган. Ооң аажок улуг ужур-дузазы болгаш бот-бодунга ажыктыг болур шынары билдингир. Венгрияның бокситтер чыдар байлак черлерин болгаш Волганың электростанцияларының чиик өртектиг электроэнергиязын дээре ажыглаар арганы ол чорук бээр.

Бистиң чурттарывыстың аразында эртем-техниктиг кады ажылдажылга, бот-боттарының аразынга дуржулганы солчуру чедиишкиннииг хөгжүп турар. Кедээ ажыл-агыйы бүдүрүлгезиниң талазы-биле кады ажылдажылганың эки талалыг түңнелдерин күзел ханыышкыны-биле демдеглеп турар бис.

Социалистиг чурттарның аразында бүгү талалыг кады ажылдажылганың амгы байдалдарында делегейге күш-ажылдың социалистиг хуваалдазы болза, коммунизмче бар чоруур чурттарның болгаш улустарның экономиктиг, политиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезиниң амыдыралчы чугула херегледдери-биле болдунган дээрзин бистиң партиявыс санап турар. Бүрүн тускай догуннаашкынга, деӊ эргеге болгаш бот-бодунга ажыктыг болур чорукка үндезилеттинген ол кады ажылдажылганың бедик болгаш чаагай принциптери эң планныг болгаш дүрген хөгжүлдени улустарга хандырып турар.

Чааскаан социализмни тургузары кайы хире берге болурун совет улус билир. Социалистиг революцияның чөленгиижин узуткаар дээш болдунар-ла чүүлдерни кылып турган, калчаараан дайзыннарга бүзээлеттирбишаан, барык 30 чылдарда социализмче орукту үндүрүп келген бис. Ам байдалдар өске болган. Ам кижи төрелгетенниң үштүң бир кезии социализмниң болгаш коммунизмниң оруунче кирген. Ооң ужурунда бир эвес социалистиг чурттарның улустары социалистиг системаның хемчээлдеринде кады ажылдажылганың таарымчалыг аргаларын болгаш ажыктыг чүүлдерин ажыглавас болза, элдептиг чүве болур ийик.

Эштер! Социалистиг тургузуушкунда венгр ажылчы чоннарының чедиишкиннери — ол дээрге Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының, эш Янош Кадарга баштаткан ооң Төп Комитединиң марксисчи-ленинчи политиказының түңнели-дир. Ол болза кижиге чүдүүр чоруктуң үезиниң хоралыг уржуктарын чайгылыш чокка болгаш шиитпирлиг ажып эртерининиң түңнели, партияның болгаш чурттуң амыдыралынга ленинчи нормаларны катап тургусканының түңнели-дир.

Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының политиказын боттандырарынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизиниң шиитпирлериниң, кижиге чүдүүр чоруктуң уржуктарынга удур демиселдиң ойнаан ролюн венгр эштер каш удаа демдеглеп келген. Ол база-ла билдингир.

Венгрия болза, кижиге чүдүүр чоруктан онза качыгдаан чурттарның санынга хамааржып турар, ынчангаш кижиге чүдүүр чоруктуң уржуктарын кезээде узуткаар, партияның болгаш күрүнениң амыдыралының ленинчи нормаларынче эргилдени боттандырар дээш эвээш эвес бергелерни ажып эртер ужур аңаа таварышкан.

Бистиң партиявыстың XX съездизин хөлегелээрин оралдажып, делегейниң коммунистиг шимчээшкининге ооң улуг ролюн херекке албайн турар кижилер ам тыптып турар-дыр. Олар харын 1956 чылдың күзүнүнде Венгрияга болган болуушкуннарны кажар сорулгаларга ажыглаарынга безин четкеннер. Венгрияга контрреволюстуг сүлчээниң тыптып келгени дээш харысалганы империалистерге болгаш социалистиг тургузугнуң дайзыннарынга эвес, а фактыларга чөрүштүр акы-дуңма партияларга онаар дээш кандыг-ла бир онза чылдагааннарны сурап турарлар.

Ол болуушкуннарның үнелээшкининче катап ээлбес болза чогуур деп бодап тур мен. Ол үнелээшкин Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының шиитпирлеринде, ооң удуртукчуларының чугааларында шагда-ла бердинген. Чогум-на харын кижиге чүдүүр чоруктуң уржуктары ол үеде Венгрияның чонунуң чамдык кезииниң ортузунга таарзынмас чоруктуң өзеринге дузалаан, ону контрреволюстуг күштер ажыглаан деп чүвени чүгле демдеглеп каарын күзеп тур мен.

Чамдык кижилер бир эвес олар бистиң улузувустан болгаш бистиң партиявыстан айтырыгаш, Сталинга чүдүп турган чоруктуң дугайында XX съездиниң шиитпирлери шын эвес, кижиге чүдүүр чорукту буруу шаппаан болза чогуур деп олар чугаалаар болза, ынчан партия Төп Комитетке удур демисежир апаар боор кылдыр бодап турарлар-дыр.

Ол кижилер дыка-ла ханы будалып турар-дыр ийин! Бистиң партиявыстың Төп Комитединге хөй чагаалар кээп турар, ол чагааларга ажылчыннарның, тараачыннарның, интеллигенцияның төлээлекчилериниң бижип турары болза, ам совет улус кажангызындан-даа артык дээре чурттап турар дээш, аңаа немей айтып турары болза: бир эвес Сталин удуртулгадан он чыл бурунгаар үнген болгаш ам партияның чорудуп турар ажылын эрте эгелээр арга турган чүве болза, совет улустуң амыдыралы моон-даа артык эки турары чугаажок!

Бо шын бодалдар, ол улустуң бодалдары-дыр.

XX съездиниң шиитпирлери частырыглыг болган дээр чүве-биле бистиң улузувусту коргударын күзеп чоруур ындыг кижилер бар-дыр, ынчангаш олар кижиге чүдүүр чоруктуң үезинде турган корум-чурумнарны эгидерин күзеп чоруурлар. Ынчаарда кижи бажынга дедир чанып келир, келбезин, бодунуң кадайын көөр, көрбезин, бодунуң уругларын көөр, көрбезин билбейн ажылдап үнер турган-на чүве болгай. Бир эвес күш-ажылдың кижизи херек ужурунга таваржы берген болза, чогум чүнүң дугайын чугаалап турарымны билип тур боор силер. Ында, кымныы-даа шын болбас турган. Бис ындыг кара туразында аажылалды кезээде узуткаан бис.

Ындыг болза-даа бистиң совет ниитилеливис чурттаарынга болгаш ажылдаарынга аңаа шаптыктап турар кижилерден бодун камгалаваан болгаш камгалавайн-даа турар деп чугаалаарын күзевейн тур мен. Совет эрге-чагырганың органнары ындыг кижилерни тудуп хоругдап келген болгаш тудуп хоругдаар-даа апаар, хооругдаар ужурлуг кижилерни тудуп хоругдаар, ындыг болза-даа чогум кымны тудуп хоругдаарын билир херек.

В. И. Ленин бисти ынчаар өөредип чораан. Ленин крестилиг болгаш евангель-судурлуг кижи эвес. Ол, чепсектиг демиселдиң баштыңынга туруп, революцияның аңгы дайзыннарынга удур чепсектиг демиселче кыйгырып чораан. Кажан бис эрге-чагырганы холга алганывыста, Ленин контрреволюцияга удур демиселдиң органнарының баштыңынга Феликс Дзержинскийни олурткан. Ол чаагай сеткилдиг кижи контрреволюсчуларга сүртенчиг чораан. Дзержинскийниң бодун билир бүгү кижилер база ооң ажыл-чорудулгазы-биле ону билир кижилер Москвада ооң тураскаалының чаны-биле революцияның ол маадырының мурнунга шляпазын ужулбайн азы бодалы-биле мөгейбейн сагыш амыр эртип шыдавас.

Коммунистер кымның-даа сеткилин хомудатпас ужурлуг дивейн турар. Чок, ынчаар болзуңза эрге-чагырганы чаалап ап шыдавас сен; бир эвес чаалап алзыңза-даа ону тудуп шыдавас сен. «Бир эвес дайзын дүжүп бербес болза, ону узуткап чок кылыр» деп улуг пролетаржы чогаалчы Горький чугаалаан.

Бис мындыг чаңгыс чурумну билир бис: кажан шавар халдаашкын чоруп турда, артиллерия бодунун чадаг шериглерин ажылдыр боолап турар. Чадаг шеригге орукту ажыдып бербишаан, дайзынче чазыг чок боолап турар ындыг артиллерист база артиллерия эки. Ынчаарга боттарынынынче боолап турар артиллеристер мырыңай ажык чок. Ол дугайында чугаа чоруп турар-дыр. Сталин чүгле дайзыннарже эвес, харын база бодунуң кижилеринче, өңнүктеринче, революцияның хоочун ажылдакчыларынче боолап турган. Ол дээш Сталинны буруу шаап турар бис, кара туразында аажылал дээш, эрге-чагырганы сагыштыы-биле хажыды ажыглааны дээш буруу шаап турар бис. Ынчангаш кижиге чүдүүр чоруктуң үелериниң ол четкерлиг херектерин кым-даа агартып шыдавас.

Мынчангаш бистиң чуртувуска корум-чурумну өскертирин, Сталинга алдаржыдар болгаш ооң сагыштыы-биле үүлгеткен херектерин камгалаарын бодунга алыр дээр кижилер хей-ле оралдажып турар-дыр ийин. Ону кандыг сорулгалар-биле кылып турары биске билдингир, ынчангаш: Ындыг тугуң-биле бистиң партиявысче, бистиң улузувусче думчуун сукпа деп бистиң улузувус, бистиң партиявыс харыылап турар.

Чамдык кижилерниң кедуруп үндүрерин күзеп турар тугу совет Эвилелиниң революсчуларының, коммунистериниң, ак-сеткилдиг ажылчыннарының ханынга борашкан деп чүвени совет кижи бүрүзү, коммунист бүрүзү билип турар.

Сталинны, ол өлген-даа болза, ооң сагыштыы-биле кылган үүлгедиглери дээш буруу шапкан бис, ынчангаш өлген кижини буруу шапкан ышкаш кылдыр сагындырар. Ындыг болза-даа ол буруу шавыышкынында ханы утка салдынган. Сталин өлген, ынчалза-даа партия чурттап турар, улус чон чурттап, демисежип, ажылдап турар болгай. Ындыг болганда, партияны, улусту кичээндирер төлээде, бир тээ партия кемниг үүлгедиглер кылдыр буруу шаап көрген болганда, ол арга-методтардан моон соңгаар өске кымдаа калбактанмазын дээш кижиге чүдүүр чоруктуң үезинде тур болдунуп турган ол арга-методтарны буруу шавар херек.

Кижиге чүдүүр чоруктуң болгаш ооң уржуктарын узуткаар дугайында СЭКП-ниң XX съездизиниң шиитпирлериниң күжү болгаш ужур-дузазы ында. Сталинны бедикче кедүрүп үндүрер болгаш ону аңаа быжыглаарын күзеп чоруур ол кижи бистиң партиявыстың, бистиң улузувустуң күзевези чүвени күзеп турар-дыр. Ону Сталинның арга-методтарынга таарыжып турар кижилер кылып турар ышкаш-тыр. Ындыг болза-даа ол арга-методтар ажык чок деп санап турар бис. Партияны болгаш ооң удуртулгазын коргуушкун чокка хүндүлеп көөрүнге кижизидер херек, а ол хүндүткелди, улус чоннуң ынакшылын, ооң деткимчезин улус чон-биле хан-дамырындан тудуш харылзаазы-биле чаалап алыр херек, улус чон-биле ооң күш-ажылын болгаш демиселин үлежир херек. Ол—шын болгаш эң-не күштүг арга-дыр!

Бистер, коммунистер, ажылчыннар, тараачыннар, күш-ажылчы интеллигенция эрге-чагыргага кандыг-ла бир арга-методтар-биле тудунуп халбактаныр дээш эрге-чагырганы чаалап албаан бис. Марксизм-ленинизмниң туруштарынга быжыыбиле туруп, улус чон-биле сырый харылзаалыг, кижиниң чаагай чоруунга, бүгү улустуң аас-кежии дээш ажылдап чоруур чүгле ол партия болгаш ол удуртулга улус чонну коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар аппарып шыдаар. Бир эвес улус чон кайы-бир арга-методтарны шын эвес деп санаар болза, шын эвес аажылап турар кижилерни чайладыр болгаш чаа кижилерни депшидип үндүрер эргелиг болган турар ужурлуг.

Большевикчи демократтыг централизм шак-ла ында. Улустуң мурнунга отчёттуг, массаларның мурнунга удуртукчуларның харыысалгалыг болган турары эргежок чугула. Чүгле ол таварылгада улусчу эрге-чагырга ёзулуг хөгжүүр, партияның удуртулгазынга демократтыг чурумнар улам улуу-биле хөгжүп болур.

Бистиң партиявыстың удуртулгазы бир янзы хөделип турар, а бүгү партия болгаш улус бир янзы бодап турар кылдыр, херектиң байдалын ынчаар көргүзерин күзеп чоруур кижилерге мынчаар чугаалаар бис: кандыг-даа заводту, кандыг-даа колхозту бодуңар шилип ап көрүңер, олче чоруптаалы, силер бодуңарның программаңарны тайылбырлаңар, а бис бодувустуң программавысты тайылбырлаалы, ынчангаш совет кижилер шииткекчилер болзуннар, кымныы шыныл база кымныы шын эвезил, олар шиитпирлезиннер. Силерни кичээнгейлиг дыңнааш, «моон үнүп чоруңар!» деп чугаалаар боор дээрзинге бүзүрээр бис.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининге Венгрияга болган контрреволюстуг сүлчээниң кичээндириглериниң бирээзи чүдел дизе, харын-на кижиге чүдүүр чорук массалардан хоорлуруунче, социалистиг хоойлу-дүрүмнү каржызы-биле үрээринче аппар чыдарында болур, ындыг болганда, улуска удур күштерниң ажыл-чорудулгазынга чылдакты тургузуп турары ол-дур. Ооң ужурунда кижиге чүдүүр чоруктуң уржуктарын ажып эрткени, амыдыралдың ленинчи нормазын катап тургусканы оларның чуртунга кандыг рольду ойнаан дугайын бистерге венгр эштерниң чугаалап турары, ол дээрге анаа-ла бир сөс эвес деп чүвени билип турар бис. Кижиге чүдүүр чоруктуң уржуктарын ажып эрткени, ол дээрге Венгрияның улус-демократтыг тургузуунуң быжыгарының үндезини, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының улус чон-биле чаңгыс эвиниң үндезини, Венгрияга социализмниң чедиишкиниг тургузуушкунунуң үндезини болган деп, венгр эштер шын чугаалап турар-дыр.

Кажан бистиң партиявыс XX съездиге кижиге чүдүүр чоруктуң идеологиязын болгаш практиказын шыңгыы шүгүмчүлеп турган үезинде, бистиң партиявыстың Төп Комитеди кижиге чүдүүр чоруктуң дугайында айтырыг болза, бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкининге биче эвес чугула болгаш чидиг айтырыг болур деп чүвени билип турган. Ынчангаш бо айтырыгны марксизм-ленинизмниң кара чаңгыс шын туруштары-биле шиитпирлээш, бистиң партиявыс делегейниң коммунистиг шимчээшкининден чүнү-даа чажырбаан. Бистиң партиявыстың XX съездизиниң хүлээп алган шиитпирлерин 1957 болгаш 1960 чылдарда коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң Чөвүлел хуралдарының Декларациязынга болгаш Медегелелинге чүүлдүг деп санаан болгаш чаңгыс эп-сеткил-биле деткээн.

Бистиң партиявыс бодунуң XX съездизинге кижиге чүдүүр чоруктуң кандыг-даа илергейлээшкиннерин шиитпирлиг узуткаан болгаш ленинчи принциптерже эргилдени боттандырган. Бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкини XX съездиниң ажылдап кылган ленинчи угланыышкынынга байыр чедирген.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиказының ботданыышкынының чаа үе-чадазы XX съезд биле база холбашкан. Янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның ленинчи принциви Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының чиңгине шугуму болурун съездиге онза күштүг-биле демдеглээн. Делегей арназында күштерниң деңзигүүрүнүң ханы анализинге үндезилээш, бистиң партиявыс амгы үениң байдалдарында делегей дайыны чайлаш чок болур деп чүве турбас, ону баш удур болдурбайн барып болур болгаш болдурбас-даа ужурлуг деп аажок улуг чугула түңнелди кылган.

СЭКП-ниң XX съездизиниң шиитпирлери тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш улустарның демиселинге аажок улуг салыышкын болган.

Совет Эвилелиниң болгаш Венгрияның улустары, социалистиг өске-даа чурттарның улустары чаа амыдыралдың тургузуушкунунда боттарының чедиишкиннеринге чоргаарланып турар. Бо чедиишкиннер чер делегейниң бүгү улустарынга улуг ужур-дузалыг болурун эки билип турар бис.

Социализмниң күжү — кижиниң амыдыралынга дээре байдалдарны тургузар талазы-биле капиталистиг чурттарның ажылчы чоннарынга ооң көргүзүп турар үлегер-чижээнде болур дугайында ленинчи кайгамчык сөстер хөй удаа чугаалаттынып келген. Хостуг кижилерниң хостуг күш-ажылы—социалистиг чурт бүрүзүнде чаагай кежиктерниң үнер дөзү ол болур-дур. Социалистиг системаның күчүзүн быжыглаар чорук, делегейниң революстут чорудулгазының күчүлүг дүргедекчизи болур.

Коммунистер, социалистиг чурттарның улустары тайбыңның херээн хажык чок болгаш быжыг туруштуг камгалап турар. Делегей дайыны социализмни болгаш коммунизмни тургузарынга-даа, делегей революциязын дүргедедиринге-даа херек чок. В. И. Ленин 1918 чылда-ла «Элдептиг болгаш каргыштыг» деп чүүлүнге «чөөн коммунистерни» шүгүмчүлевишаан, мынча деп бижээн: «Делегей революциязының эрге-ажыктары империалистер-биле кандыг-даа тайбыңны хоруп турар деп, авторлар бодап турар чадавас ыйнаан?... Ындыг үзел-бодалдарны ёзугаар алырга, империалистиг күрүнелерниң аразында социалистиг республика кандыг-даа экономиктиг керээлерни чарып шыдавас, Айже ужуп чоруптас болза, догуннап шыдавас бооп турар ышкажыл. Делегей революциязының эрге-ажыктары ол революцияны чылдыр идерин негеп турар, а ындыг чылдыр идиишкин империализмни «хоойлужудар» чергелиг бодалды массаларга болдурар аргалыг тайбың эвес, чүгле дайын болур ийик деп авторлар бодап турар эвес ирги бе? Шак ындыг чергелиг «теория» болза, революцияларны төрүттүндүрүп турар аңгы чөрүлдээлерниң чидиглениишкининиң бышарының хире-чергези-биле хөгжүп турар революцияларны «чылдыр идерин» кезээде буруу шаап турар марксизм-биле бүрүн башкаланганы болур ийик. Шак ындыг янзылыг теория болза, чепсектиг тура халыышкын кезээде болгаш кандыг-даа байдалдарның үезинде демиселдиң ыявыла албан хевири болур дээр үзел-бодал-биле бир дөмей болур ийик». (Чог. том 27, арын 49).

Делегей ареназынга бистиң политикавыстың кол-кол угланыышкыннарын Владимир Ильич ынчаар тодаргайлаан. Ол ленинчи идеялар бистиң үевисте онза ужур-дузалыг болуп турар. Амгы үениң байдалдарында делегейниң социалистиг системазы кижи төрелгетен ниитилелиниң хөгжүлдезиниң шиитпирлиг фактору болуп турар, социализмниң, тайбыңның болгаш демократияның күштериниң империализмниң, реакцияның болгаш агрессияның күштериндан артык күштүг өзүп турар. Делегей дайынын чайладырының херек кырында боттуг болдунар аргазы бар апарган.

Ынчаарга ол дээрге чүгле болдунар арга эвес, харын-даа чер делегейниң улустарынга амыдыралчы эргежок чугула чүүл болуп турар. Чүгле коммунистер эвес, харын-даа капиталистиг делегейниң чурттарында чүвениң ужурун билир политиктер безин делегейниң амгы үеги термоядролуг дайынының уржуктарын херекке албайн барып шыдавас.

Термоядролуг дайынның айыылын кижилер эки билип алган тудум-на, империализмниң дайын өнчүк-чөңгээлеринге удур, дайыннарның үнер дөзү болур империализмниң бодунга удур олар улам-на идепкейлиг болгаш шиитпирлиг демисежир апаар. Херектиң чогум-на ындыг болу бээринден корткаш, америк империализмниң эң-не агрессчи күштери термоядролуг дайынны, төөгүге хөй-хөй болуп турган кижи төрелгетенниң чайлаш чок болур халаптарының база бирээзи кылдыр көргүзерин ам оралдажып турар-дыр. Бир эвес ол мегелээшкинге коммунистер империалистер-биле эвилелдежи бээр болгаш улустардан шынны чажырар болза таарышпас болур ийик.

Коммунистер болза чер кырынга капитализмни бүрүнү-биле узуткаары дээш, социалистиг революцияның тиилелгези дээш демисежип турар. Эрте-даа азы орай-даа болза бүгү улустар үе-шаа эртип турар ол тургузугну мөңгези-биле чок кылыр дээрзинге бистер бүзүрээр бис. Ынчалза-даа чурт бүрүзүнге социализмниң тиилелгезиниң дугайында айтырыгны өске улустар, өске партиялар шиитпирлээр эвес, а ол чурттуң чону, революстуг ажылчын аңгызы болгаш марксисчи-ленинчи партиязы шиитпирлээр. Ынчаарга делегейниң термоядролуг дайынын кыпсып үндүрериниң аргазы-биле ону шиитпирлевес.

Кайы-бир социалистиг чурт, ол чурттуң коммунистиг партиязы өске бир капиталистиг чуртка удур дайынны кыпсып үндүрер эргелиг, делегейниң термоядролуг дайыны болу бээри чайлаш чок, ол дайынны ук чурттуң ажылчын аңгызын капиталистиг дарлалдан хостаар дээш эргелээр чүве деп бодунуң тугунга бижип алыр янзылыг кылдыр чамдык кижилерниң чугаасоодундан илереп турар-дыр.

Мындыг айтырыг тургустунуп келир: өске чурттарның улустарының салым-чолун боттарының кара-туразы-биле шиитпирлээр эргени ындыг «теоретиктерге» кым бергенил? Ол чурттарның ажылчы чоннары, ажылчын аңгызы оларга мынча деп чугаалаар: бистер социализмниң тиилелгези дээш демисежип турар бис, ынчалза-даа бистер ол тиилелгени делегейниң термоядролуг дайынын кыпсып үндүрериниң аргазы-биле эвес, а бистиң чурттарывыска аңгы демиселинге чаалап алган турар ужурлуг бис.

Ынчаарга бир эвес ол төөгүлүг «теоретиктерниң» үзел-бодалынга каттыжар чүве болза, ол «эргениң» дедир талазын база-ла бодаар херектир. Ындыг бодалды барымдаалааш, империалистиг чурттар база-ла социалистиг чурттарга капиталистиг ёзу-чурумну катап тургузар дээш, ол чурттарга удур дайынны кыпсып үндүрер «эргелиг» болур ышкажыл.

Ол айтырыгларга бистиң туруужувусту үндезилевишаан, бистиң улуг башкывыс В. И. Ленин болза, өске чурттарже революцияны экспорттаа-

(Уланчызы 3-кү арында).

ЭШ Н. С. ХРУЩЕВТУҢ ЧУГААЗЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

рынга бистер шиитпирлиг удур бис деп чугаалаан. Бистер контрреволюцияны экспорттаарынга база-ла шиитпирлии-биле удурланып турар бис.

Бистер болза социалистиг системаның капитализмден артык күштүг чорууну өзүп турарынга бүзүреп турар бис. Бистер болза делегейниң ажылчын аңгызының, национал-хосталгалыг шимчээшкининиң, империализмниң, колониализмниң дарлалынга удур туржуп турар бүгү-ле кижилерниң күчүлүг күжүнге бүзүреп турар бис. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның байдалдарында ажылчын аңгының революстуг күштериниң аңгы демиселинге тиилеп болурун хүлээп көрбейн турар кижи, ажылчын аңгының революстуг энергиязынга болгаш шиитпирлиг чоруунга бүзүревейн турар кижи-дир, империализмниң күштерин хөлүн эрттир улуг кылдыр бодап, олардан коргуп-сүртеп турар кижи-дир.

Бистер болза ажылчын аңгының күжүнге, улустарның күжүнге, оларның угаан-сарыылынга, чер кырынга амыдыралды камгалап алыр дээш оларның чүткүлүнге бүзүреп турар бис, ынчангаш бистер тайбыңның эрге-ажыктарын үнелеп турар бүгү-ле кижилерни агрессияга болгаш дайынга удур демиселче мобилизастаары-биле бүгү-ле чүүлдерни кылып турар бис, аңгы талазы-биле бистиң акы-дуңмаларывыстың империалистерниң, колонизаторларның дарлалындан хосталырынга дузалаар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар бис, бүгү чер кырынга социализмниң тиилээринге бүгү-ле чүүлдерни кылып турар бис.

Марксисчи-ленинчилер болза империализмге удур демисежип турар бүгү-ле күштерниң: делегейниң социалистиг системазының, делегейниң ажылчын аңгызының, национал-хосталгалыг демиселдиң, тайбың болгаш депшилге дээш туржуп турар улус массаларның калбак демократтыг шимчээшкининиң чаңгыс эвин каттыштырарын болгаш быжыглаарын чедип ап турарлар.

Ол күштерниң чаңгыс эви тайбыңның, хосталганың, демократияның болгаш социализмниң тиилелгези дээш империализмге удур демиселдиң чедиишкиннериниң үндезини болуп турар дээрзин бистер эки билип турар бис. Амгы үениң ол кол күштериниң сырый каттыжарынга шаптыктап турар ындыг кижилер, оларның удуртулга болдуруп турар сылдагларындан хамаарылга чокка, антиимпериалистиг фронтунуң күштерин божуннадып, ындыг болган төлээде, херек кырында империализмге ажыглал болуп турарлар.

Бистер, социалистиг чурттарның коммунистери, бодувустуң хүлээлгевисти бодунуң национал хамаарышпас чоруу дээш, хосталга болгаш дээре амыдырал дээш улустарның демиселин кандыг-даа янзы деткииринден көрүп турар бис. Совет күрүне бодунуң төрүттүнген үезинден эгелээш, калбак политиктиг болгаш өске-даа дузаламчыны Азияның, Африканың, Латин-Американың колониалдыг дарлалга удур демисежип турар улустарынга көргүзүп келгенин бүгүдеге билдингир.

Ам, социалистиг чурттар догуннап турда, делегей социализминиң күштериниң экономиктиг, политиктиг болгаш шериг күчүзү хемчээл чок өскенде, ол дузаламчы онза ужур-дузалыг болуп турар. Бистер ам-даа национал хамаарылгалыг чоруктуң болгаш дарлалдың бүгү хевирлеринге удур демисежип турар улустарга бүгү-ле аргалар-биле бүгү талалыг деткимче көргүзеринге бодувустуң сорулгавысты кажангызындап-даа артык чугула деп көрүп турар бис.

Амдыызында империализм туруп турда, дайынның айыылы хевээр артып турар деп марксисчи-ленинчилер билип турарлар. Совет Эвилели, акы-дуңма социалистиг чурттар боттарының камгаланыр аргалыын быжыглап, бистиң чепсектиг күштеривис агрессчилерниң согуушкунунга өлүмнүг согуушкун-биле харыылап шыдаар болзун дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. Эң-не күчүлүг термоядролуг чепсек-биле чепсеглеттинген боттарывыстың ракеталарывысты бистер доктаамал, дайынчы белен кылдыр тургузуп турар бис.

Ынчалза-даа Совет Эвилели кажан-даа ол чепсекти бир дугаарында ажыглавас, делегей дайынын кыпсып үндүрбес. Бистер болза социалистиг чурттар биле капиталистиг чурттарның аразынга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынны быжыглаарын чедип албышаан, бодувустуң бүгү күчүвүстү тайбыңның деңзизинге салып турар бис. Бистер болза тайбыңны империалистерден дилевейн, а социалистиг чурттарның экономиктиг болгаш шериг күчүзүнге, делегейниң ажылчын аңгызының, национал-хосталгалыг шимчээшкининиң, тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустарның сырый каттыжыышкынынга даянгаш, тайбың дээш херек кырында демисежип турар бис.

Улустарның амыдыралчы эрге-ажыктарын илередип турар политика болур янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелер-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаарының ленинчи принцивин бистер камгалап келген болгаш камгалаар-даа апаар бис. Ынчаарга амгы делегейде эң-не негелделиг айтырыглар талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Венгрияның социалистиг ажылчын партиязының үзел-бодалдарының бүрүн дүгжүп турарын бистер улуг таарзынышкын-биле демдеглеп тур бис.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарының айтырыгларының талазы-биле бистиң партиявыстың туружун ап көөр болза, ол туруш СЭКП Төп Комитединиң июль 14-теги Ажык чагаазында тодаргай тайылбырлаттынган.

Эштер! Ядролуг чепсектиң шенелделерин хоругдаар дугайында айтырыгның болгаш бот-бодунга сонуургалдыг болуп турар өске-даа айтырыгларның талазы-биле Совет Эвилелиниң, Американың Каттышкан Штаттарының болгаш Англияның төлээлекчилериниң аразында Москвада болуп турар санал-оналдар солчулгазының дугайында элээн каш сөстен чугаалаза чогуур. Бир эвес-ле америк болгаш англи төлээлекчилерниң туружунга кандыг-бир онза эргилде болу бербес чүве болза, агаарга, космос делгеминге, суг адаанга шенелделерни хоругдаар дугайында дугуржулга чедип алырының идегели бар деп бодал бисте тывылган.

Бүгү-ле шенелделерни, ооң иштинде чер иштинге чорудар шенелделерни-даа хоругдаарын баш удур көрүп турар шак ындыг дугуржулганың дугайын чедип алырын Совет чазак күзеп турар. Чер адаанга чорудар шенелделерни кириштир, бүгү-ле шенелделерни национал-техниктиг херекселдерниң дузазы-биле контрольдап болур дээрзин эртем болгаш практика бадыткаан. Ынчалза-даа АКШ-тың болгаш Англияның чазактары делегей инспекцияларының эргежок чугулазын негевишаан турарлар-дыр. Олар шенелделерни соксадырынга херек кырында хамаарылгазы чок оралдажыышкын чүткүлдеринден ойталаксавайн турарлар. Ону чүнүң ужурунда, кандыг сорулгалар-биле кылып турарыл? Разведка чорудар аргалыг болур дээш болбайнаан.

Элээн тодаргай байдал тургустунуп турар—чер иштинге ядролуг шенелделерни хоругдаар дугайында дугуржулга амгы үеде чедип алдынмас хире-дир. Ынчалза-даа Совет чазак агаарга, октаргай делгеминге болгаш суг адаанга шенелделерни хоругдаар дугайында дугуржулга, бир эвес ол дугайтыр чөпшээрежилге чедип алдынган турар чүве болза, чугула болгаш ажыктыг бурунгаар базым болур деп санап турар. Ол дугуржулга агаарга радиоактивтиг халдавырның нептерээрин соксадыр, а ындыг төлээде, ядролуг шенелделерни моон соңгаар чорударының амгы болгаш келир үеги салгалдарының кадыынга айыыл чедирер уржуктарын баш удур болдурбас апаар-дыр. Улустарның, бүгү кижи төрелгетенниң амыдыралының эрге-ажыктары дээш туржуп турар коммунистер, бистер ядролуг чепсектиң шенелделерин хоругдаар дугайында дугуржулганы чарар чорук социалистиг гуманизмниң буянныг чаагай принциптеринге дүгжүп турар деп санаар бис.

Ядролуг шенелделерни хоруур дугайында дугуржулганы чарары улустар аразының байдалын ниитизи-биле экижидериниң талазынга база ажыктыг болур деп идегеп турар бис. Ол чорук удурланышкак социал системаларга хамааржып турар күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынынга үндезилээш, кайы-кайызынга тааржыр дугуржулгаларны чарарының оруун дилеп тыварынга беленин көргүзер.

Бир эвес ССРЭ-ниң, АКШ-тың болгаш Англияның төлээлекчилери ам чүгле ядролуг шенелделерни хоругдаар дугайында эвес, харын ооң-биле кады НАТО чурттары-биле Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң аразынга халдашпас дугайында пактаны дугайтыр айтырыгның талазы-биле база дугуржуп аптар чүве болза, ындыг дугуржуушкун делегейниң бүгү байдалын дыка экижидеринге дөгүм болур ийик дээрзинге Совет чазак бүзүрелдиг. Ындыг пактага ат салыр чорукту делегейниң хөй-ниитизи аажок сеткил ханып уткуур ийик.

Халдашпас дугайында пактаның хевиринге Барыын чүкте ийи-чаңгыс кижилер шыжыгып, элдепсинип турар дээрзи чамдыкта бо-ла дыңналы бээр чүве-дир. Ында чүү деп, халдашпас дугайында пактаның хевириниң дугайында айтырыгны бистер ийи талаларның кайызынга-даа тааржып турар кылдыр онза бергедээшкин чокка шиитпирлеп ап болур ийик деп бодап турар бис. Мында кол чүве хевир эвес, харын утка-ла болгай, кол чүве болза дүшкүүрлүг чорукту кошкадып чавырылдырар, «соок дайынның» байдалын чок кылыр күзелдиин өске таланың база-ла илередиринде бооп турар. Бистер Москвада бооп турар санал-онал солчуушкунунга халдашпас дугайында пактаның талазы-биле база-ла дугуржуушкун чедип алдынар боор деп идегексеп турар бис.

Күрүнелерниң шериг бюджеттерин өстүрбези дээн ышкаш ындыг айтырыгны база шиитпирлээри кончуг ажыктыг болур, а ол бюджеттерни кызырары—оон-даа дээре болур ийик. Ону бүгү чурттарда миллион-миллион кижилер чугаа чокка чүүлдүг деп көөр апаар.

Хенертен болур халдаашкынны баш удур болдурбазының талазы-биле чамдык хемчеглерни боттандырар дугайында бистиң 1958 чылда-ла үндүрген саналдарывысче база катап эглири ажыктыг болур деп бодаар бис. Ону кылырда чүү херегил? Хамыктың мурнунда шериглерниң улуг-улуг массаларын чажыды-биле, дуюкаа мөөңнээр арганы агрессорга бербес херек, ындыг мөөңнээшкин чокта хенертен халдаашкын болдуна албас болгай. Ону боттандырарда Совет Эвилелиниң-даа, өске чурттарның-даа тодаргай районнарында аэродромнарга, демир орук белдирлеринге болгаш улуг-улуг порттарга чер кырының контроль албаннарын тургузары чогумчалыг деп санап турар бис. Ол бүгүнү кайы-кайызының чөпшээрешкенинге үндезилеп кылыр дээрзи билдингир.

Ындыг хемчег тайбыңны камгалаарынга боду чаягаар магадылал бооп шыдавас, ынчалза-даа ол хемчег хенертен болур халдаашкынны болдурбазынче бурунгаар базым болур ийик.

Бистер ындыг дугуржулганы чедип алыр дугайында барыын талакы күрүнелер-биле чугаалажыышкыннар чорударынга белен бис, Барыын талакы күрүнелер Герман Демократтыг Республикада турар совет шериглерге боттарының төлээлекчилерин тургузар аргалыг болур ийик, а бистер, бодувустуң ээлчээвисте, Барыын талакы күрүнелерниң Барыын Германияда турар шериглеринге бодувустуң төлээлекчилеривисти тургузар аргалыг болур ийик бис.

Бистер Герман Демократтыг Республиканың девискээринде-даа, Барыын Германияның девискээринде-даа турар даштыкы шериглерни кызырар дугайында чугаалажыышкыннарны чорударынга база чөпшээрежип турар бис.

Бир эвес бо бүгү айтырыгларның талазы-биле дугуржуушкун чедип алдынган турар болза, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чымчадырының, «соок дайынны» чок кылырының херээнге улуг базым болур, чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында үндезин айтырыгның талазы-биле дугуржуушкунну чедип алырынга чугула баштайгы белеткел болган турар ийик. Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чок кылырынга хамааржып турар кол айтырыгны, адактың сөөлүнде кээп шиитпирлээри—герман айтырыгны шиитпирлээри чугула болбайнаан. Ол айтырыгны чүгле герман-тайбың керээни чарарының, гитлержи шериглерниң чылча шапканының түңнелинде тургустунган байдалдарны хүлээп көөрүнүң аргазы-биле шиитпирлеп болур.

Герман айтырыгны шиитпирлээри чүгле тайбың керээни чарарынга үндезилээш чедип алдынарын база катап чугаалап тур мен. Герман Демократтыг Республиканы узуткаар деп империалистерниң күзели дээрге-ле, боттарының кулаан оларның көрүп албазы ышкаш, ындыг хоозун кордаашкын-дыр ийин, чүге дээрге ындыг кордаашкын болза дайынга чедире берип болур оруктур. Делегейниң термоядролуг дайынын кыпсырының айыылынче чүгле тенек аарыг кижилер барып болур. Шак ындыг өнчүк-чөңгээ империалистерниң боттарының өлүмү-биле доостур дээрзин олар билип алыр ужурлуг.

Европада болгаш бүгү делегейде байдалды үндезини-биле экижидерин чедип алыр төлээде, герман тайбың керээни чарарын болгаш аңаа үндезилээш, Барыын Берлин дугайында айтырыгны шиитпирлээрин бүгү улустарның, хамыктың мурнунда немец улустуң эрге-ажыктары негеп турар.

Эргим эштер! Коммунистиг ниитилелди совет улус кайы хире күжениишкин болгаш сорук кириишкин-биле тургузуп турарын венгр өңнүктер бистиң чуртувуска аян-чоруунуң үезинде көргеннер. Кажан бистер кайгамчык улуг байлактарлыг, эки белеткелдиг ажылчыннарлыг болгаш тускай эртемниглерлиг болганывыста, кажан совет эртем болгаш техника эң бедик деңнелди чедип алган амгы үеде, коммунистиг тургузуушкуннуң херээ бисте кайгамчык улуг хере тевиишкинниг болуп турар.

Делегейде эң-не күчүлүг Братскиниң болгаш Красноярскиниң гидроэлектростанциялары ышкаш ындыг улуг тудугларны, чаа хоорайларның, заводтарның, фабрикаларның тудуун, космосту маадырлыы-биле штурмнаарын совет кижилер амгы үеде боттандырып шыдаар аргалыг болган. Бистиң алдарлыг космонавтарывыстың сылдыстар аразынга ужудуушкуннары Совет Төрээн чуртувустуң кайгамчык бедик көдүрлүүшкүнүн чайыннандыр көргүзүп турар-дыр.

Совет кижилер боттарының бүгү күжениишкиннерин тайбың тургузуушкунче, чеди чыл планын долдур болгаш ажыр күүседиринче угландырып турар.

XXII съездиниң хүлээп алганы улуг Программаны бистиң партиявыс амыдыралга боттандырбышаан, бодунуң ажылын бүдүрүлге принцивинге үндезилээш, чоокта чаа эде тургускан. Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агыйы бүдүрүлгезиниң айтырыгларын улам тодаргай болгаш ажыл-ишчи ёзу-биле шиитпирлээр арганы партия организациялары алган.

Улус ажыл-агыйын планнаарын сайзыраңгайжыдар дугайында партия болгаш чазак үргүлчү сагыш салып турар. Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чоокку чылдарда планнарын партия Төп Комитединиң кыйгырыын ёзугаар амгы үеде чер-черниң партия организацияларында хынамчалыг чогаадып, курлавырларны дилеп тып, оларны эң дээре ажыглаарының болгаш улус ажыл-агыйының улам депшилгелиг адырларын дүрген сайзырадырының аргаларын тодаргайлап турар. Совет кижиниң материалдыг болгаш угаан-бодал талазы-биле өзүлделиг негелделери улам долу хандыртынган турарынга, Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш камгаланыр күчүзү быжыккан турарынга коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү херээн бараан болдурган.

Совет чурттуң экономиказы бедик көдүрлүүшкүнде. Сөөлгү чылдарда Совет Эвилелинге демир эзилдиргениниң, электроэнергияның, цементиниң, машиналарны болгаш механизмнерни бүдүргениниң, чурталга бажыңнарының, культура-амыдырал албан черлериниң тудуунуң өзүлдезиниң саннары тодаргай билдингир. Улус ажыл-агыйының эң улуг айтырыгларын шиитпирлээринге магалыг аргалар бисте бар.

Химия үлетпүрүн улам шиитпирлиг болгаш дүрген бурунгаар хөгжүдер хемчеглерни партия Төп Комитеди болгаш Совет чазак боттандырып турар. «Улуг химияның» заводтарын тударынга хөй миллиард акша-хөреңгилер негеттинип турар болгаш ук хөреңгилерни тып алыр бис. «Улуг химияның» заводтарын тудуп тургузар чорук депшилгелиг база камналгалыг чаа химия кылыгларын болгаш материалдарын бүдүрүлгеге шиңгээдип ажыглаар, чоннуң чараш болгаш үнелиг хереглел бараанңарын бүдүрүп үндүрерин көвүдедир арганы бээр.

Чемишчидилгелер бүдүрерин шиитпирлиг көвүдедиринге болгаш оларның-биле бистиң көдээ ажыл-агыйывысты бүрүн хандырарынга арганы бээр ындыг күчүлүг заводтарны химия үлетпүрүнге чогум-на каш-ла чылдарның дургузунда тургузуп алыр бис. Бистиң партиявыстың программалыг айтышкыннарын дүрген боттандырар, бетики перспективаның үезинде тарааны болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин шиитпирлиг көвүдедир херекти чедип алыр дугайында чугаа чоруп турар-дыр.

Эштер! Венгр-совет найыралдың митингизи Кремльдиң съездилер Ордузунуң кайгамчык чаагай залында эртип турар-дыр, ынчаарга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының чаа Программазын хүлээп алган XXII съезд барык ийи чыл мурнунда бо залга болуп эрткен.

Алдарлыг болуушкунну — бистиң партиявыстың II съездизи болгандан бээр 60 чыл оюн байырлап демдеглээринге, кажан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, бүгү совет улус белеткенип турар хүннерде бо митинг болуп эртип турар-дыр. Партияның II съездизинден XXII съездизинге чедир үени 58 чылдар аңгылап турган, ындыг болза-даа бистиң чуртувус, ооң ажылчын аңгызы, күш-ажылчы чону ленинчи партияның удуртулгазы-биле төөгүлүг, кайгамчык улуг орукту эрткен!

Хаан чазакка сүрдүрүп, истедип чораан орус марксисчилер Россияның ажылчыннарының революстуг партиязының II съездизин төрээн чурттунга эрттирип шыдавас турганнар. Ол съезд бодунуң ажылын баштай Брюссельге эгелээн, а ооң соонда бодунуң делегаттары истеп-сүрүүшкүннерге таваржы бээрге, ажылын Лондонга доозар кылдыр албадаттырган. Съездиге 26 организацияларның мурнундан шупту 50-ден бичии-ле көвей делегаттар олурушкан.

XXII съездиге хөй миллион кежигүнүг улуг ленинчи партияны төлээлээн 5 муң хире делегаттар олурушкан. Социализм тиилелгези болгаш коммунистиг тургузуушкун дээш демиселдиң чорудулгазында бистиң партиявыс ажылчын аңгының партиязындан коммунизм тургузуп турар бүгү улустуң партиязы кылдыр хуула берген.

Партияның II съездизиниң бүдүүзүнде бодунуң «Чүнү кылырыл?» деп алдарлыг номунга өттүр көрген мындыг сөстерни Ленин бижээн: «Революсчуларның организациязын бериңер, ынчаарда Россияны аңдара тудуптар бис». Ленинниң тургусканы, коммунистерниң партиязы үш революцияларның шуурганнарын эрткен. Революстуг марксизмниң тугун ол бедик тутпушаан, бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг тиилелгелерни чедип алган. Делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнени ол баштавышаан, Октябрьның социалистиг революциязының чаалап алыышкыннарын камгалап алган болгаш бистиң чуртувустуң улустарын коммунизм тургузуушкунунче көдүрүп үндүрген. Өртемчейниң бүгү-ле диптеринде марксисчи-ленинчи 80 партияларның төлээлекчилери XXII съездиге олурушкан. Ленинниң революстуг херээ бистиң чуртувуста кайы хире тиилээнин олар көргеннер.

Бистиң партиявыстың күжү чон-биле ооң сырый харылзаазында, марксизм-ленинизмге ооң шынчызында. Пролетаржы интернационализмниң принциптериниң ёзузунга кижизиттинген бистиң партиявыс марксисчи-ленинчи идеяларның арыг-силиг чоруу дээш, революцияның улуг херээнге, улустарның хосталгазынга болгаш аас-кежиинге бараан кылдыр бүгү чурттарның коммунистериниң, пролетарийлериниң болгаш мөлчүткен улустарының чаңгыс эви база сырый каттыжыышкыны дээш демиселди кезээде чорудуп келген. Бодунуң бо демиселинге ол Венгрияның алдарлыг социалистиг ажылчын партиязы ышкаш ындыг бүзүрелдиг болгаш идегелдиг өңнүктерлиг болуп турар!

Совет болгаш венгр улустарның акы-дуңмалышкы эвилели болгаш бузулбас найыралы делгереп база улам-на быжыгып турзун!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының быжыг чаңгыс эви база пролетаржы сырый каттыжыышкыны делгерезин!

Кезээде дириг, улам тиилеп турар марксисчи-ленинчи өөредиг делгерезин!

Бүгү делегейге тайбың делгерезин!

Коммунизмниң чаа-чаа тиилелгелеринче бурунгаар, эштер!

(Эш Н. С. Хрущевтуң чугаазын диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган).

ЭШ ЯНОШ КАДАРНЫҢ ЧУГААЗЫ

Эргим эш Хрущев!

Эргим эштер, совет өңнүктер!

Бистиң төлээлеривис Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың найыралдыг чалалгазы-биле Совет Эвилелинде келген. Бистиң аян-чоруувустуң сорулгазы—кайы-кайывысты сонуургадып турар айтырыгларга санал-оналдарны солужары, коммунизмни тургузуп турар улуг совет улустуң күш-ажылчы сөөлгү чедиишкиннери-биле таныжары болуп турар. Бистиң эң чугула сорулгавыс—бистиң интернационалчы харылзаавысты улам улуу-биле быжыглаары, бузулбас венгр-совет найыралды улам улуу-биле ханыладыры болгаш быжыглаары болур.

Бистиң шынчы өңнүүвүс Никита Сергеевич Хрущев бодунуң бөгүнгү чугаазынга социалистиг революцияның тиилелгези дээш бистиң партиявыстың болгаш венгр улустуң төөгүлүг демиселин кончуг бедии-биле үнеледи. Совет Эвилелинге бистиң чоруп турган бүгү үевис дургузунда — маңаа, Москвага, Ташкентиге, Иркутскиниң, Братскиниң болгаш Красноярскиниң ажылчыннары-биле, колхозчулары-биле, тус черниң партия болгаш күрүне удуртукчулары-биле, бөдүүн ажыл-ишчилер-биле ужуражыышкыннар үезинде — чер болганга Венгр Улус Республикага көргүскен улуг хүндүткелинге, акы-дуңманың ханы болгаш ёзулуг сагыш-сеткилинге ужуражып келдивис.

Бистиң төлээлеривистиң болгаш бодумнуң өмүнээмден ол хүлээп алыышкын дээш совет кижи бүрүзүнге шынчы сеткилдиг хүлээп көрүүшкүнүмнү чүректиң ханызындан илередип тур мен. Силерге, а силерниң нүүрүңерде—бүгү совет улуска социализмни тургузуп турар венгр улустуң совет улуска изиг, акы-дуңма байырын болгаш чаагай күзелдерин дамчыдып тур бис.

Бистиң партиявыс болгаш улузувус совет эштер-биле, совет улус-биле найыралынга чоргаарланып турар. Ленинниң үндезилеп тургусканы, Совет Эвилелиниң улуг Коммунистиг партиязы Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тугун тиилелгеге чедирип келген, делегейде эң баштайгы ажылчын-тараачын күрүнени тургускан. Совет Эвилелиниң тургустунганы кижи төрелгетенниң төөгүзүнге чаа арынны ажыткан, совет улус болза хосталга дээш, социал-депшилге дээш демисежип турар бүгү улустарның кезээде эки өңнүү болгаш чөлеңгиижи болуп келген, ам-даа ындыг болуп турар. Ынчангаш венгр коммунист бүрүзү венгр-совет найыралды үргүлчү быжыглаарын бодунуң интернационалчы хүлээлгези, венгр улустуң национал эрге-ажыктарынга эң шынчы бараан болурунуң херээ, ёзулуг патриотизмниң илерээшкини кылдыр санап турар.

Эргим эштер! Өңнүктер!

Көрүп четпес улуг совет чурттуң делгемнеринге бистиң чоруп турган үевисте заводтарны, гидроэлектростанцияларны, колхозтарны, эртем-шинчилел институттарын кезээн бис. Совет кижилер чеди чыл планын хуусаа бетинде боттандырбышаан, канчаар ажылдап турарын көрдүвүс. XXII съездиниң хүлээп алганы, коммунизм тургузарының программазы амыдыралга канчаар боттанып турарын, маадырлыг күш-ажылдың түңнелинде программаның тиилекчи идеялары боттуг чүүл болуп бар чыдарын бистер бодувустуң карактарывыс-биле көрдүвүс.

Социализмниң капитализмни тайбың тиилеп турарының көскү демдектерин көрдүвүс. Совет Эвилели эң сайзыраңгай капиталистиг чурттарны ам безин чедип турар. Оон туржук бистиң үевиске бирги чергениң ужур-дузалыг болуп турар талаларга ол чурттарны эрте берген. Совет Эвилели бодунун артык күжүн автоматиканың, ядролуг физиканың, ракета техниказының талазы-биле көргүскен, оон эвээш эвес чугула чүүл болза космосту шиңгээдип алыр талазы-биле бирги черни оон ээлеп турары болур. Көстүп көрбээн кайгамчык улуг чедиишкин-биле: бешки космонавт Валерий Быковскийниң ужудуушкуну-биле болгаш космонавтарның хүрээлеңинге алдыгы космонавт болуп кирген-даа болза, космосче үнген делегейде бирги херээжен кижи—Валентина Терешкованың ужудуушкуну-биле холбаштыр бо индирден Коммунистиг партияга, чазакка, Совет Эвилелиниң эртемденнеринге, инженерлеринге база катап байыр чедирерин чөпшээреп көрүңер!

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын болгаш Никита Сергеевич Хрущевка удурткан ооң Төп Комитедин долгандыр бузулбас чаңгыс эптиг кылдыр сырый каттышканын бистер көрүп болгаш бүзүреп чордувус. Партия болгаш улус бүрүн, чаңгыс эп-биле коммунизм тургузуушкунунда ажылдап, күш-ажылдың болгаш тайбыңның фронтузунда улам чаа-чаа тиилелгелерни чедип ап турар.

Совет улус бодунуң мурнунга төөгүнүң салган сорулгазын: делегейге коммунистиг ниитилелди эң баштай тургузар болгаш капиталистиг чурттарны тайбың чарышка тиилээр деп кайгамчык улуг сорулганы кайы хире ханы медереп билип турарыл дээрзин база катап бүзүредивис. Ол төөгүлүг хүлээлге силерниң үлүүңерге таварышкан дээрзинге чоргаарланып болур силер, эргим эштер.

Совет кижи-биле—партияның кижизиткени, коммунизмниң тургузукчузу-биле, бодунуң херээ дээш база кижи төрелгетенниң херээ дээш кандыг-даа каража-көгараалдарга баарынга белен, пролетаржы интернационализмниң бодалын медереп билир чорук-биле сиңниккен чаа моральдың эдилекчизи кижи-биле ужуражыышкыннар бисти магададкан.

Чуртка аян-чорук кылып, бистиң чоруп турган хүннеривисте, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Ажык чагаазын «Правда» парлаан турган. Он-он чылдарда интернационализмниң ёзузунга кижизиттинген, революцияның, социализмниң болгаш тайбыңның херээ дээш кандыг-даа көгараалдарга баарынга белен совет кижилер бодунуң Төп Комитединиң шугумун бүрүнү-биле деткээнин илередип, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга база делегейниң өске-даа коммунистиг болгаш ажылчын партияларынга барымдаа чок, принцип чок болгаш догматиктиг халдаашкыннарны буруу шаап турарлар.

Хүндүлүг эштер!

Бистиң партиявыс, бистиң улузувус пролетаржы интернационализмге болгаш социалистиг чурттарның акы-дуңма кады ажылдажылгазынга чайгылыш чок шынчы. Ол чорук бистиң улузувустуң бодунуң эрге-ажыктарынга дүгжүп, тайбыңның болгаш депшилгениң херээнге бараан болуп турар. Бистиң улусчу эрге-чагыргавыстың быжыг болур чоруун карак огу дег камгалап турар база пролетаржы интернационализмге шынчы болганывыста социалистиг чаалап алыышкыннарывысты бистен былаап ап шыдавас дээрзин билир бис.

Делегейде эң баштайгы социалистиг күрүне-биле —коммунизмни тургузуп турар Совет Эвилели-биле, ооң башкарыкчы күжү, чогаадыкчы ленинизмниң тугунуң тудукчузу — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле бузулбас, быжыг харылзааның доңнары бисти холбаштырып, ниити идея—марксизм-ленинизм, төөгүлүг ниити сорулга бисти каттыштырып турар. Бистиң найыралывыс ниити херек дээш революстуг тулчуушкуннарга төрүттүнген болгаш быжыккан.

Социализмни болгаш коммунизмни тургузарының, бүгү делегейниң ажылчын шимчээшкининиң болгаш улустар аразының байдалын үнелеп көөрүнүң бүгү айтырыгларының талазы-биле бистерниң кайы-кайывыс бүрүнү-биле чөпшээрежип турарывыс ол факты Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш чазааның удуртукчулары-биле бистиң чугаалажыышкыннарывыска база катап бадыткаттынган.

Пролетаржы интернационализмниң быжыг шенелдези болза, Совет Эвилелин, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын канчаар көөрүнде болурун Октябрьның социалистиг Улуг революциязының үезинден бээр эрткен он-он чылдар хөй катап бүзүреткен, Совет Эвилелинге удур демисежип турган, ооң-биле кады интернационалист, коммунист, улустарның хосталгазының талалакчызы болуп шыдавас дээрзин эрткен дөртен беш чылдың төөгүзү көргүскен.

Совет Эвилели-биле акы-дуңма найырал венгр улуска онза ужур-дузалыг. Совет Эвилели болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы бүгү делегейниң ажылчын аңгызынга, дарлаткан болгаш мөлчүткен кижи бүрүзүнге, ёзулуг революсчу бүрүзүнге ачы-хавыяалыг болуру-биле чергелештир, биске Совет Эвилели—ол дээрге оолдары пролетаржы интернационализмниң ёзузунга, коммунизмниң ёзузунга кижизиттинген, боттарының ханын төп, амытынындан когаравышаан, фашистиг террордан бисти хостаан, национал хамаарышпас эргени тывыскан болгаш социал хосталганы болдунар аргалыг болдурган шак ындыг чурт болур-дур.

Совет Эвилелиниң оолдары контрреволюцияга удур демисежип турган бистиң улузувуска дузаны чедирген. Совет Эвилели кезээде-ле—шуурганныг-даа, аяс-даа үеде бистиң-биле кожа чоруп, бодунуң дуржулгазы-биле, үлегер-чижээ-биле бистиң социалистиг тургузуушкунувуска ак-сеткилдиг деткимчезин көргүзүп келген болгаш көргүзүп-даа турар. Совет Эвилели чүгле бодунуң эрге-ажыктарын удуртулга болдурбайн, а ниити эрге-ажыктар дугайында, ниити социал-депшилге дугайында база сагыш салып турар дээрзин улуг Совет Эвилелиниң бистиң-биле харылзаалары база бадыткап турар.

Бистиң чурттарывыстың экономиктиг кады ажылдажылгазы доктаамал калбарып база улам-на ханылап турар. Бодувуска сөөртүп киирип ап турар чиг-эдивистиң дөртен хуузун, ооң иштинде биске эргежок чугула демир рудазының, шойнуң, домна коксының, нефтиниң, цинтетиктиг каучуктуң, хөвеңниң эң хөй кезиин Совет Эвилелинден ап турар бис.

Совет Эвилели хөй санныг эзилдирилгелерни, прокаттарны, химикаттарны, кылымал чемишчидилгелерни болгаш өске-даа үлетпүр бараанңарын берип турар.

Венгр Улус Республика Совет Эвилелинге, ылаңгыя машина тудуушкунунуң продукциязын, харылзаа техниказының чепсектерин, медикаментилерни, конфексиялыг кылыгларны болгаш янзы-бүрү аъш-чем бараанңарын берип турар. Чоокта чаа тудуп тургускан «Найырал» деп нефть дамчыдылгазы, «Тайбың» деп чаңгыс аай энергосистема болгаш алюминий үлетпүрүнүң талазы-биле кады ажылдажылга дугайында бистиң аравыста чардынган дугуржулга биске дыка улуг ажыктыг чүүлдү хандырып турар.

Социалистиг чурттарның аразында хөй янзы экономиктиг кады ажылдажылганы чугулалап көөр талазы-биле Венгр Улус Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң туруштары бүрүнү-биле дүгжүп турар. Бис болза бот-бодунга экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң хүрээлеңинге бистиң ниити эрге-ажыктарывыс-биле дүүштүр, боттарывыстың курлавырларывысты кады болгаш план ёзугаар ажыглаары, күш-ажылдың боттуг хуваалдазын чедип алыр дээш туржуп турар бис, ол чорук бистерниң чурт бүрүзүнүң хөгжүлдезин дүргедедир апаар.

Бистиң ийи чурттарывыстың аразында амыдыралдың бүгү талазы-биле харылзаалар калбарып болгаш өзүп турар. Венгр уран чүүлдүң ажылдакчылары Совет Эвилелинге улам-на удаа-дараа болгаш хөйү-биле оюн көргүзүп кээп турарлар. Ол ышкаш венгр көрүкчүлер бистиң сценаларывыска, концерт залдарывыска совет культураның шылгараңгай төлээлекчилерин база-ла улам-на хөйү-биле көрүп, дыңнап турарлар. Бистиң эртемденнеривистиң, тускай эртемниглеривистиң, ажыл-агый болгаш культура-амыдырал удуртукчуларывыстың аразында харылзаа чыл келген тудум калбарып турар. Бистиң чурттарывыстың аразынга туристер солчуушкуну база өзүп турар: заводтарның, бүдүрүлге кооперативтериниң, албан черлериниң муң-муң ажыл-ишчилери Венгриядан Совет Эвилелинче, а Совет Эвилелинден Венгрияже чоруп турарлар. Совет болгаш венгр улустар бот-бодунга улам-на чоокшулажып турарлар.

Ынчалзажок кол чүве болза бүгү принципиальдыг айтырыглар талазы-биле бот-боттарын бүрүн билчир чорук, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, ийи партияларның Төп Комитеттериниң чаңгыс эп-сеткилдии болуп турар.

Бүгү делегейниң ниити ажылчын шимчээшкининиң талазы-биле марксизм-ленинизмни улам ынай чогаадыкчы хөгжүдеринге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының эш Хрущевтуң удуртурган Төп Комитединиң ажыл-чорудулгазы шиитпирлиг ужур-дузалыг деп санап турар бис. Амыдыралдан хоорук сектант чорук болгаш догматизм, кижиге чүдүүр чорук болгаш ревизионизмни моондактавайн нептередири чүге чедирерин бис бодувустуң хууда дуржулгавыстан билир бис.

Бистиң партиявысты сектант чоруктан, догматизмден болгаш ревизионизмден хостаарынга, марксизм-ленинизмниң дорт оруунче ооң ээп кирееринге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизи үнелеп четпес дузаны чедирген.

XX съездиниң үндүрген түңнелдериниң шынныын бистиң дуржулгавыс база бүзүреткен. Бүгү делегейниң революсчу ажылчын шимчээшкининиң хөгжүлдези база-ла ол дугайын херечилеп турар. Харын моон ужурунда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының бүгү делегейниң революсчу ажылчын шимчээшкининиң айтырыгларынга-даа, социалистиг тургузуушкуннуң болгаш делегей байдалының айтырыгларынга-даа туружунга, ол туруш 1957 болгаш 1960 чылдарның Москва документилеринге бүрүн дүгжүп турар болганда, бүрүнү-биле каттыжып турар бис.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң июль 14-теги ажык чагаазы-биле бис база шак ол ышкаш бүрүн чөпшээрежип турар бис. Ол чагаада амгы үениң кол айтырыгларының талазы-биле амгы байдалдарда кара чаңгыс болдунуп болур марксисчи бодалды тайылбырлап турар болгаш ол айтырыгларның хөй нуруузунга кыдат удуртукчу эштер алдагдалдыг болгаш айыылдыг үзел-бодалдарлыг болуп турарын удурланыр аргажок кылдыр көргүзүп турар-дыр.

Эргим эштер!

Амгы үеде делегей капитализмден коммунизмче шилчилгениң үе-чадазын чурттап эртип турар. Ол болза империализмниң болгаш капитализмниң буурап бадарының үе-чадазын, пролетар революцияларының болгаш национал-хосталгалыг демиселдиң

(Төнчүзү 4-кү арында).

ЭШ ЯНОШ КАДАРНЫҢ ЧУГААЗЫ

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

тиилээриниң үе-чадазын, колониалдыг системаның буураашкынының үе-чадазы. Социализм тиилелгезинге дайын хереглеттинмейн турар. Делегей дайыны социализмниң байдалдарында чурттап турар улустарның-даа, өске-даа улустарның эрге-ажыктарынга дүүшпейн турар. Делегей дайынын өөскүдеринге империализмге бүгү-ле күштер-биле шаптыктаары эргежок чугула. Дайын кажан-даа миллион-миллион кижилерниң өлүмүн, кижиниң тургусканы аажок хөй санныг үнелиг чүүлдерниң узуткаашкынын, улустарның качыгдалын болдурар, ынчангаш ылангыя ядролуг чепсектиң амгы үе-чадазында ол онза айыылдыг.

Янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаарының ленинчи политиказының бүгү делегейге тиилээри дээш демисежири чугула.

Ол дээрге капиталистер биле ажылчыннарның, колонизаторлар биле кулдандырганнарның, дарлакчылар биле дарлатканнарның тайбың кожа-хелбээ догуннаарының, дарлал-биле эптежириниң политиказы дээни ол эвес-тир. Харын ол политика болза социалистиг чурттарга чедиишкинниг тургузуушкунну боттандырарынга, социализмниң артык күштүүн эң дүрген илередиринге, ынчангаш оон тайбың арга-биле тиилээринге, капиталистиг чурттарның ажылчын аңгызының монополистиг капиталга удур демиселинге, а ол ышкаш колониалдыг дарлалдың адаанда ам-даа турбушаан, улустарның боттарының национал хосталгазы дээш чорудуп турар демиселинге эң-не таарымчалыг арганы тургузуп берип турар.

Тайбың дээш демиселди, демократия дээш демиселди, социализм дээш демиселди болгаш национал хамаарышпас чорук дээш демиселди башкалап-даа, удурланыштыр тургузуп-даа болбас. Демиселдиң бо бүгү угланыышкыннары чаңгыс агымга каттышкан турда, улустарның фронтузу ынчан быжыг болур.

Революцияны экспорттаарының лозуну марксизмниң утка-шынарынга принципиалдыы-биле удурланышкак болгаш моон ужурунда ону практикага ажыглаары буруу шаптынган турар ужурлуг. Кандыг ниитилел тургузуунга чурттаар күзелин улустар боттары шиитпирлээр ужурлуг. Революция байдалдан болгаш үеден хоорук лозуннардан хамаарышпас, а эргежок чугула чүүлдерниң бышканындан хамааржыр. Чогуур үезинде эвес идип үндүртүнген лозун партия-биле улусту каттыштырбас, а оларны башкаландырар.

Колониалдыг система делегейниң социалистиг системазының тургустунганының болгаш күштерниң деңзигүүр байдалының өскерилгениниң салдарында буурап дүшкен дээр дугайын сөөлгү барык ийи он чылдарның дуржулгазы херечилеп турар. Колониалчы күрүнелер кулдандырган улустарны безин оон ыңай дарлап үргүлчүлээр аргазы чок апарган, а дарлаткан улустар социалистиг делегейге даяныр арганы алганнар.

Бистиң тайбың дээш демиселивистиң түңнелинде бүгү делегейде чүс-чүс миллион кижилер социализм биле тайбың дээрге чаңгыс аай билиишкин, социалистиг чурттар болгаш коммунистер тайбыңның тиилелгези дээш эң-не туруштуг болгаш шиитпирлиг демисежип турарлар дээрзин ам шуут биле берген. Тайбың—ол дээрге улустарның улуг күзели-дир. Тайбың дээш бистиң демиселивис миллион-миллион коммунистерни кижизиткен болгаш социалистиг чурттарның болгаш коммунистерниң талазынче хөй миллион массаларның күзел-чүткүлүн чаалап алган. Тайбың дугайында мөге шуугаазын-биле империалистерниң улустарны мегелээрин бис болдуруп шыдавас бис.

Амгы үеде бис чүгле социализм-биле тайбың чаңгыс аай болзун дээш эвес, харын социализм биле чаагай амыдырал база чаңгыс аай болзун дээш демисежип турар бис. Мањаа социалистиг чурт бүрүзү бодунуң экономиказын хөгжүдери чугула, ол ышкаш социалистиг чурттарның аразында экономиктиг кады ажылдажылга база эргежок чугула дээрзи чугаажок. Интернационализмниң принциптеринге үндезилеттинген экономиктиг кады ажылдажылга деп чүл дээрзин бис боттарывыстың дуржулгавыстан билир болгай бис. Бир эвес Совет Эвилели азы социалистиг чурттар Венгрияның хосталганың сөөлүнде, 1956 чылдың контрреволюциязының сөөлүнде бисти хуу-салымы билзин дээш каапкан болза, чүү болган турар деп. Экономиктиг кады ажылдажылга бир-ийи чыл хамаанчок, бир-ийи он чылдар-биле кызыгаарланмас. Социализм бүгү кижи төрелгетенниң ниити келир үези болур. Ынчаарга экономика талазы-биле бис улустарның амгы болгаш келир үелерде эрге-ажыктарынга болдунар-ла аргазы-биле эки бараан болур кылдыр ынчаар ажылдаар ужурлуг бис.

Бистиң тиилелгевистиң магадылалы чүдел дээрге, делегейниң социалистиг системазының чурттары, бүгү коммунистиг болгаш ажылчын партиялар боттарының күштерин империализмге удур, социал депшилге, национал хамаарышпас чорук болгаш тайбыңның херээниң тиилелгези дээш каттыштырарында болуп турар.

Марксизм-ленинизм кижилерни ак болгаш кара деп, европейжилер болгаш азияттар деп, африканнар болгаш латин-американнар деп ылгавайн турар, чүгле аңгыларга ылгап, дарлакчылар биле дарлатканнарның аразынга ылгалды кылып турар. Национал болгаш социал хосталга дээш демиселге бүгү дарлатканнарның болгаш мөлчүткеннерниң эрге-ажыктары дүгжүп турар деп марксизм-ленинизм өөредип турар. Моон ужурунда олар боттарының хүрээлеңнерин сырый каттыштырар ужурлуглар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москва Декларациязы болгаш Медегелели анаа төлээлеттирген партияларның амгы үениң кол айтырыгларының талазы-биле туружун шын тодараткан. Венгрияның социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитеди ол документилерни шын, оларны амыдырал бадыткаан деп көрген, ындыг төлээде, оларга эде көөрүнүң чугулазы чок деп санаан. Ол документилерниң шынныын социалистиг чурттарның хөгжүлдезиниң бүгү чорудулгалары, коммунистиг партияларның бүгү делегейде быжыгып турарының, депшилгениң күштериниң өзүп турарының, а национал хамаарышпас чорук дээш шимчээшкин чаа-чаа тиилелгелерни чедип ап турарының ол фактылары бадыткаан.

«Амгы үениң эң чугула айтырыгларының тайбыңның, демократияның болгаш социализмниң эрге-ажыктарынга дүүштүр чаазы-биле шиитпирлээриниң боттуг аргалары тургустунуп келген»—деп коммунистиг болгаш ажылчын партияларның 1960 чылдагы Москва Медегелелинге бүрүн шыны-биле чугаалаан.

Кыдат эштерниң талазындан чаңгыс эпти үрээр дээш ап чоруткан оралдажыышкыннары социал депшилге, тайбың болгаш национал хамаарышпас чорук дээш бүгү делегейде калбарган демиселди шаптыктап, делегейниң ажылчын шимчээшкининиң болгаш боттарының хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар улустарның эрткен чылдарда чедип алган түңнелдерин айыылга таварыштырып турар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чүгле быжыг, чаңгыс эви, тайбың дээш демиселге, капиталистиг чурттарда чоруп турар аңгы демиселинге база национал-хосталгалыг шимчээшкинге ол партияларның удуртукчу ролюн хандырып шыдаар. Ынчаарга ол чаңгыс эптиң кол үндезини кандыг-даа хажыдыышкыннардан хостуг, чүгле марксизм-ленинизм болуп шыдаар. XX съездиниң шиитпирлеринге, Москва чөвүлел хуралдарның делегейниң бүгү коммунистиг шимчээшкининге күштүг боор турар документилеринге үндезилеттинген чаңгыс эптен өске кандыг-даа принципиалдыг чаңгыс эп туруп шыдавас. Бодунуң улузунуң болгаш кижи төрелгетенниң салым-чолу дээш бодунуң харысалгазын шыңгыы медереп билир коммунист бүрүзү ынчаар бодаар.

Делегейниң ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаар дээш моон мурнунда-даа кылып турганывыс дег, моон соңгаар-даа ынчаар кылыр бис. Ынчалза-даа шынның практика көргүскен болгаш кижи төрелгетенниң салым-чаазынга хамааржып турар кол айтырыгларга кара чаңгыс шын марксисчи үзел-бодалды илередип турар кол принципиалдыг айтырыглар талазы-биле дүжүп бериишкиннерге чөпшээрешпес бис.

Амгы делегей байдалының үнелелинге Совет Эвилелиниң чазаа-биле бис долузу-биле чөпшээрежир болгаш Совет Эвилелиниң даштыкы политиказын деткип турар бис. Совет Эвилелиниң чазаа бодунуң даштыкы политиказын херек кырында туруп турар делегей байдалын, ооң эртем анализин, күштерниң тургустунуп келген деңзигүүрүн барымдаалап чорудуп турар деп санал-оналды барымдаалап турар бис.

Чепсегленииишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери дээш демиселди эң чугула деп санап турар бис, чүге дизе, тайбыңны күзеп турар массаларның мурнунга боттуг сорулганы ол салып турар. Тайбыңны чедип алыры чүгле сорулга боор, ынчалза-даа дайынны болдурбазынга, тайбыңны камгалаарынга боттуг сорулгаларны салбас болза, кандыг-даа демисел хоозун болгаш утка-шынар чок чүве апаар. Ындыг тодаргай сорулга болза, чепсегленииишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрерин чаалап алыры-дыр.

Социалистиг чурттар чепсегленииишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери дээш демиселди соксадып, тайбыңче болгаш чепсегленииишкинни дүжүреринче эвес, а дайынче болгаш чепсегленииишкинче чүткүп турарларга ол лозунну дүжүп бээр болза, ону чүнүң-биле-даа тайылбырлап болбас ийик. Бир эвес делегейниң улустары империалистерниң чепсегленииишкинни эндере бүдүрүп турарын база ооң айыылын эки билир болза, ындыг чорук улустарны мобилизастап, чепсегленииишкинни дүжүреринге идиг болур. Ол агрессияны сойгалавышаан, ооң күштерин чааскаанзырадыр арганы бээр.

Ядролуг чепсекти шенээрин соксадыры дээш демисежир ужурлуг бис. Амдыгаа дээр дугуржулга чедип алдынмаан чорук, чугаалажыышкыннардан ойталаарынга чылдак болбас ужурлуг. Американың Каттышкан Штаттарының чагырыкчы бөлүктери безин ол айтырыгны шиитпирлээриниң аңаа-ла чайлай бээр аргазы чок болганын фактылар херечилеп турар.

Чепсегленииишкинни дүжүрери, ядролуг чепсекти шенээрин хорууру дээш демисел-биле чергелештир, Совет Эвилели өске чурттарның девискээринде даштыкы шериг баазаларын чок кылыры дээш, Варшава керээзиниң болгаш Атлантика пактазының кежигүннери чурттарның аразынга бот-боттарынга халдашпазының керээзин чарары дээш демисежип турар. Бис Варшава керээзиниң организациязын быжыглаарынче чүткүп турар бис, амдызында ол чугула боол турда, керээни моон соңгаар-даа быжыглаар бис, ынчалза-даа дүшкүүрлүг чорукту чымчадырынче угланган угаан-сарыылдыг саналдарга чугаалажыышкыннар чорударынга бис кажан-даа белен бис.

Чугаалажыышкыннарга Совет Эвилелиниң белениниң, ооң дипломатиязының ээлгириниң ачызы-биле тайбыңның болгаш чепсегленииишкинни дүжүрериниң кол айтырыглары кижи төрелгетенге бөгүн улам тодаргайлаттынып, бир эвес тайбың күзээр болза, кымга удур база чүү дээш демисежирин улустар ханызы-биле билип турар апарганын демдеглээр херек.

Бистер герман айтырыгның болгаш Барыын Берлин айтырыын таарыштырарының талазы-биле Совет Эвилелиниң саналдарын бүрүн деткип турар бис. Аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг ийи немец күрүнелер туруп турар; оларны каттыштырары немец улустуң бодунуң херээ болур, чүге дээрге, ол каттыжыышкынны Германияга дашкаартан болгаш үстүүртен албадап чыгап болбас деп фактыны Барыын чүк билип алыр ужурлуг.

Амгы үеде эң чугула сорулга болза, Барыын Германияда катап төрүттүнүп, чыл келген тудум-на улам улуг айыыл боол бар чыдар немец империализмни кынчыктырбайн тудары болур. Ол чорук тайбыңче чүткүп турар улустуң, агрессчи герман империализмниң Европага чедирип турган уржуктарын бодунуң салым-чолунга каш-даа удаа холбаштырып чораан улустуң — венгр улустуң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар.

Бистер колониалдыг системаны бүрүнү-биле болгаш туюлунга чедир узуткаар дугайында КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязынга Совет Эвилелиниң үндүрген саналдарын бүрүн деткип турар бис. Ол саналдарның утказы улустар аразының практиказынга бадыткаттынып быжыга берген. Амгы үеде анаа удур демисежирин чүгле калчаалыг колонизаторлар: Португалияның чагырыкчы бөлүктери, Мурнуу-Африка расистери болгаш өске-даа фашистер семеп турарлар.

Дайын ам шуут-ла чайлаар арга чок чүүл эвес апарган. Ынчалза-даа улустарга тайбыңны хандырып бээр төлээде, социалистиг лагерьниң чурттарының сырый чаңгыс эви, оларның сүр-күжүн өстүрери, национал хамаарышпас чорук дээш демиселге депшилгелиг күштериниң чаңгыс эви, массаларның демисели-биле даштыкы политиканы дүүштүрери эргежок чугула.

Совет Эвилели бүгү делегейге тайбыңны камгалаарының херээ демиселдиң канчаар-даа аажок улуг үлүүн бодунга ап турар деп чүвени бистер билип, көрүп турар бис. Совет Эвилели эң-не сайзыраңгай боо-чепсек-биле чепсегленген, тайбыңның эң чугула магадылалы боол турар эң күчүлүг армияны тургускан болгаш дайынчы белен байдалда тудуп турар. Совет улус каража шүүделдерни үндүрүп турган, ол чепсектиг күштерни тургускан болгаш хандырып турар, чүге дээрге ол чорук империалистерни боогдаарынга болгаш кынчыктырбайн тударынга чугаажок чугула дээрзин ол билир.

Тайбың дээш демисел ол сүр-күшке даянып турар. Тайбың болгаш национал хамаарышпас чорук дээш демисежип турар улус бүрүзү ону эскерип билип турар. Ол болза империалистерниң барымдаалап база хүлээп көрүп турары шак ындыг күштүр. Тайбыңны хандырар талазы-биле совет улустуң үндүрүп турар кайгамчык улуг күжениишкиннери болгаш ооң аар үүргезин бодунга алганы дээш анаа венгр улустуң өөрүп, четтирип, ону хүндүткеп турарын илередир төлээде, бо таварылганы ажыглакасап тур мен. Варшава керээзиниң кежигүнү болур Венгр Улус Республика тайбыңны камгалаар талазы-биле ниити сорулгаларны күүседиринге бодунуң салыышкынын киирип турар.

Хүндүлүг эштер!

Бистиң сөөлгү каш чылдар дургузунда кылган ажылывыстың болгаш чедип алган чедиишкиннеривистиң дугайын чугаалаарымны чөпшээреп көрүңер.

1957 чылдың чазынында бистиң төлээлеривис мањаа чоруп турда, бистиң партиявыс, чазаавыс болгаш улузувус Венгр Улус Республикага дүрүм ёзугаар корум-чурумну катап тургузары дээш, венгр улустуң социалистиг амгы болгаш келир үезин хандырары дээш, контрреволюстуг үймээнни көдүрүп үндүрген күштерге удур демиселди чорутпушаан турган болгай.

Ол демиселди чорударда, партия болгаш чазак венгр улустуң социализмге шынчы массаларынга, бүгү делегейге депшилгелиг күштерниң сагыш-сеткил каттыштырылгазынга даянып турган. Бистер бүзүрелдиг турган бис, чүге дээрге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, Совет Эвилелиниң чазаа болгаш совет улус ынчан бисти өңнүктер кылдыр хүлээп алган болгаш бистиң сагыш човаашкынывыска бир боол улуу-биле каттышкан, бистиң демиселивиске деткимче-дузаламчыны көргүскен.

Ам бистер Совет Эвилелинден болгаш социалистиг лагерьниң өске-даа акы-дуңмалышкы чурттарындан, делегейниң ажылчын шимчээшкининден ап турганывыс ол деткимчени болгаш дузаламчыны ажыглап шыдаан бис, ол дузаламчы хөй черге барбаан деп силерге чугаалап болур бис, эргим эштер.

Бистер марксисчи-ленинчи партияны катап төрүттүндүрген бис. Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязы социализмни тургузуп турар венгр улусту быжыг болгаш бүзүрелдиг удуртуп турар.

Бистиң улус-демократтыг күрүневис быжыг, ажылчыннарның, тараачыннарның, интеллигенцияның, — бүгү ажылчы чоннуң идегелин болгаш деткимчезин ажыглап турар.

Социализм тургузуушкуну бистиң чуртувуста кайгамчык улуг соруктүг көдүрлүүшкүнну хайныктырып үндүрген. Экономиканың болгаш культураның талазынга дыка улуг чедиишкиннерни чедип алган бис. Бистер Венгрияның көдээ ажыл-агыйының социалистиг чаартылгазын боттандырган бис, ооң-биле холбаштыр социалистиг бүдүрүлге харылзаалары чурттуң улус ажыл-агыйында шуут тергиидеп турар апарган. Анаа үндезилээш бистиң партиявыстың 1962 чылдың ноябрьда болган VIII съездизи болза, бистер социализмниң үндезиннерин тургузарын дооскан болгаш социалистиг ниитилелди бүрүн тургузарының үезинче кирген бис деп чүвени демдеглээн.

Эрткен чылдарда бистер 1958—1960 чылдарның үш чыл планын чедиишкинниг күүсеткен болгаш ийиги беш чыл планын күүседириниң үшкү чылында чоруп турар бис. 1958 чылдан 1962 чылга чедир социалистиг үлетпүрде бүдүрүлге 50 хуу өскен. Химия үлетпүрүнүң бүдүрүлгези 2 катаптан ажыг, а машина тудуушкуну 74 хуу улгаткан. 1962 чылда бистиң үлетпүр бүдүрүлгевис 1938 чылдың деңнелин барык-ла 5 катап ашкан. Көдээ ажыл-агый продукциязының ниити бүдүрүлгези 1958—1961 чылдарда ортумаа-биле 1950—1957 чылдарның ортумак деңнелинден 20 хуу ажыг болган.

Бистиң культура революциявыс база-ла улуг базымнар-биле бурунгаарлап бар чоруур. Бистер улус өөредилгезиниң реформазын боттандырган бис, ол реформа школаны амыдыралче улам-на чоокшуладыр болгаш өөреникчилер школага турган-ла бүдүрүлге ажылы-биле таныжар арганы хандырар. Бистиң чуртувуста сес чылдың ниити өөредилгези бүгүдеге албан боол турар. Бүгү-ниити ортумак өөредилгени бистиң боттандырып шыдаптар үевис ырак эвес деп санап турар бис.

Эрткен чылдарның дургузунда бистиң улузувустуң амыдыралының деңнели бедээн. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның боттуг орулгалары, а ол ышкаш кооперативчи тараачыннарның боттуг хереглелдери өскен. Көдээ ажыл-агыйның социалистиг чаартылгазы-биле, тараачыннарның социал хандырылгазының дугайында айтырыгның шиитпирлеттингени-биле херек кырында чурттуң бүгү чону социал страхованиениң системазынче хаара туттунган, тодаргайлаарга, халас медицина хандырылгазын ажыглап турар болгаш пенсия алыр эргелиг болган.

Эргим эштер!

Социализмниң үндезиннериниң тургузуушкунун дооскан-биле бистиң ниитилеливистиң аңгы тургузуу боттуу-биле өскерилген. Бистиң ажылчын аңгывыс социалистиг үлетпүрде ажылдап турар. Мурнунда турган хоорайның биче буржуазияның элээн хөй кезии үлетпүр кооперациязынга каттышкан азы улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап турар. Эргиде турган аңгы хуваалдазы венгр көдээде узуткаттынган, ядыылар, ортумактар болгаш кулактар чок болган. Бистиң интеллигенциявыс, бистиң инженерлеривис болгаш эртемденнеривис социалистиг үлетпүрнүң, социалистиг көдээ ажыл-агыйның, эртемниң, культураның болгаш өөредилгениң янзы-бүрү албан черлеринде ажылдап турарлар.

Социализмни тургузарының үндезиннери Венгрияда доозулган чүве болганда, дарлакчы болгаш дарладыкчы аңгылар ам чок. Ажылчын аңгы, тараачыннар болгаш интеллигенция чаңгыс аай, социалистиг ниитилелге каттышкан турзун дээш, бистиң ниитилеливис ол орук-биле ырак бурунгаарлаан.

Ниитилелди бистиң чуртувуста ажылчын аңгының революсчу авангарды — оон партиязы удуртуп турар. Ажылчыннарның, тараачыннарның, бүгү ажылчы аңгыларның эвилели Ада-чурттуң улусчу фронтузунуң шимчээшкининде илереттинип турар. Бистиң улузувустуң социалистиг национал чаңгыс эви хевирлеттинип турар.

Венгр Улус Республикада пролетариат диктатуразы бар, ынчалза-даа бистиң күрүневис бүгү улустуң күрүнезиниң оруу-биле хөгжүп, бурунгаарлаан. Бистиң чуртувуста кижини ооң ызыгуурун азы мурнунда кандыг аңгыга хамааржып турганын барымдаалавайн, харын ол улустуң херээнге, социалистиг тургузуушкуннуң херээнге кайы хире бердингенин, ол херекке бодунуң билиин болгаш энергиязын кайы хире берип турарын барымдаалап турар.

Эштер!

Битиң партиявыстың VIII съездизи идеология талазы-биле марксизм-ленинизмниң идейлиг шавар халдаашкынын калбартыр ужурлуувусту айыткан.

Марксисчи-ленинчи идеологияны нептередиринге элээн чедиишкиннерни чедип апкан бис. Ам социализмниң үндезиннерин тургусканының соонда, марксизм-ленинизм бистиң улузувустуң медерелинге бүрүнү-биле тиилээн турарынга, эртемге болгаш культурага тергиидекчи байдалды эгелээринге кажантызындан-даа таарымчалыг апарган.

Ол болдунар болгаш эргежок чугула-даа, чүге дизе, чурттакчы чоннуң чамдык кезектериниң медерелинде, угаан-бодалында эрткен үениң алдагдалдыг үзелдериниң, дужун хараар сагыш-бодалдарның болгаш аажы-чаңчылдарның артыышкыннары ам-даа эвээш эвес бар, ынчаарга ол келзе-келзе социалистиг тургузуушкунга моондак болур.

Ол болза делегей империализмни социализмниң өзүп турар чедиишкиннерин көргеш, база социалистиг чурттарга удур дайын кылырын ондактыг херек деп санааш, идеологтуг демиселге улам хөй-хөй күштерни болгаш херенгилерни салып турар болганда, шыны-биле чугаалаарга, империализмниң идеологтуг демисел деп адап турары: кижилерниң угаан-бодалын хораннаар, идеологтуг үрегдээшкин кылыр болганда эргежок чугула болуп турар.

Марксизм-ленинизмниң идейлиг шавар халдаашкыны идеологияларның тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынын чок кылырынга болгаш буржуаз идеологияны оон сөөлгү туружундан кызып үндүрүптеринге чугула боол турар.

Чедип алган чедиишкиннеривис-биле чергелештир бисте сагыш човаашкыннар болгаш бергелер ам-даа эвээш эвес бар. Бистиң көдээ ажыл-агыйывыстың хөгжүлдезинге элээн каш чылдарның дургузунда кандаашкын, ынчаарга бо чылын—биске черле туруп көрбээн узун болгаш кадыг-дошкун кыш моондактап турар. Үлетпүрде-даа, даштыкы садыгда-даа бергедээшкиннер база бар. Ындыг-даа болза эрткен алды чылдар элээн хөй чедиишкиннер-биле характерлеттинип турар деп чугаалап болур бис. Чүл дизе, бис улусчу эрге-чагырганы камгалап ап, социализмниң үндезиннерин тургузуп алган бис, үш чыл планны боттандырган бис, бодувустуң ийиги беш чылывысты колдуунда чедиишкинниг күүседип турар бис.

Ам үеде венгр улус социализм тургузуп турар акы-дуңма улустар-биле чаңгыс одуругга бажын бедик көдүрүп алган чоруп олурар. Коммунистер болур, венгрлер бистер анаа чоргаарланыр бис, ол болза бистиң ажылывыстың болгаш демиселивистиң түңнели-дир.

Эргим эштер!

Венгр Улус Республиканың эрткен чылдарда чедип алган улуг чедиишкиннериниң дугайын, бистиң улузувустуң элээн улуг тиилелгелериниң дугайын бистер чугаалап турган, венгр улуска Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, чазааның болгаш улузунуң көргүскени болгаш көргүзүп турары бүгү талалыг болгаш улуг дузаламчызының дугайын өөрүп четтириишкин-биле демдеглээр ужурлуг мен.

Бистиң чедиишкиннеривисти хандырып турар иштики факторларның аразында шиитпирлиг рольду бистиң партиявыстың политиказы болгаш партия-биле күш-ажылчы улустуң аразынга сөөлгү чылдарда тургустунган идегежир чорукка үндезилеттинген сырый харылзаалар ойнап турар. Венгр күш-ажылчы улус Венгрияның социалистиг ажылчын партия болгаш оон Төп Комитеди чурттуң хамаарышпас чоруун болгаш тайбыңын, дески хемчээлдиг социалистиг тургузуушкунну, чурттуң хөгжүлдезин, амыдырал деңнелин болгаш культурлуг өзүлдезин үргүлчү бедидерин хандырып турар шын, хажык чок марксисчи-ленинчи политиканы чорудуп турар деп көрүп турар.

Бистиң политикавысты ажылдап кылырынга чугула рольду эрткен үениң алдагдалдарын эткен чорук ойнаан. Сектанзыг, хоолургак чоруктуң болгаш догматизмниң чедирген аар-берге хажыдыышкыннарындан, а ол ышкаш ревизионистерниң сандарадыкчы ажыл-чорудулгазындан чогуур түңнелдерни кылган бис. Биске мањаа улуг дузаны Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизиниң болгаш 1957 база 1960 чылдарның Москва чөвүлел хуралдарының документилериниң айыткан чүүлдери көргүскен, ол чүүлдер делегейниң бүгү-ле революстуг ажылчын шимчээшкининге бир дөмей күштүг боор турар.

1956 чылдың контрреволюстуг үймээнни кижиге чүдүүр чоруктуң кем-буруулары XX съездиге сойгалап илеретгениниң ужурундан болган деп, сагышка-даа кирер аргажок бадыткалдарны кылырын эң-не мелегей болгаш кара сагыштыг ёзу-биле семеп турар кижилер тургулаан, харын ам безин бар боол турар. Херек кырында Венгрияга чогум-на, харын кижиге чүдүүр чорук партияның чаңгыс эвин, партияның массалар-биле харылзааларын кошкаткан болгаш үрээн, чогум-на харын кижиге чүдүүр чорук улус-демократтыг тургузугну кошкаткан болгай. Ынчаарга чурт иштиниң болгаш даштыкының реакциязы массаларны мегелеп төөреткеш, оон соонда тургустунган байдалды бистиң тургузуувусче халдаашкыннар кылырынга ажыглаан.

Чогум-на СЭКП-ниң XX съездизи венгр ажылчын аңгының болгаш оон революстуг партиязының холунга идейлиг чепсекти берген, оон дузазы-биле олар кижиге чүдүүр чорукту-даа, контрреволюстуг үймээнни-даа шиитпирлиг болгаш бүрүн ажып, тиилеп шыдааннар.

Марксисчи бодалды кижиге чүдүүр чоруктуң, хоолургак, сектанзыг чоруктуң болгаш догматизмниң боогдай тудуп турганы шак ол кинчи-бектерден хосталыр арганы коммунистиг болгаш ажылчын партияларга XX съезд берген. Ооң ачызы-биле социалистиг чурттар массаларының чогаадыкчы идепкейин болгаш бүгү-ле социалистиг тургузуушкунну моондактап, социализмниң хандыдыкчы күжүн кошкадып база алызы барып, революстуг ажылчын шимчээшкининиң калбарыышкынынга доктар чедирип турган алдагдалдардан хосталып шыдааннар.

Ревизионизмге удур демиселди догматиктиг болгаш сектанчы туруштардан чедиишкинниг чорудуп болбас деп чүвени биске база-ла эрткен чылдарның идеологтуг болгаш политиктиг демисели көргүскен. Шак ооң-биле ылап, бир дөмей сектанчы чорукка болгаш догматизмге удур ревизионисчи туруштардан демисежип болбас. Ийи фронтуга: бир талазында, сектанчы чорукка болгаш догматизмге удур, өске талазында, ревизионизмге удур демиселди марксизм-ленинизмниң туруштарындан чорудар херек.

Ону боттандырар төлээде, чогаадыкчы ёзу-биле бодаар херек, оон чижээ болза, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизи боор турар. Бодунуң субъективтиг үзел-бодалдарын бадыткаарда Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң чогаалдарындан цитаталар шилип ап шыдаар кижи марксисчи-ленинчи болур эвес, харын Маркстың, Энгельстиң болгаш Ленинниң өөредиин ажыглап, өөренип алган кижи марксисчи-ленинчи ёзу-биле көрүп, анализтеп база шиитпирлеп шыдаар, ындыг партия марксисчи-ленинчи болур.

Эштер!

Венгр Улус Республика социалистиг хөгжүлдениң дорт оруу-биле чоруп орар, бис база-ла ниити улуг херекти, эвээш-биче-даа бол бурунгаарладып турар бис.

Фактыларның болгаш чедиишкиннерниң салдары-биле Венгр Улус Республиканың делегейде ат-алдары өзүп келген, оон уламындан биске эң-не өжээтен боор турар бөлүктер безин бисче хамаарылгазын өскертир ужурга таваржы бергеннер. Ам олар Венгр Улус Республика-биле харылзааларын чогумчудуп таарыштырарынче чүткүп турар апарганнар. Бистер угаан-сарыылдыг болгаш боттуг политиканың демдектеринге байыр чедирип, чогумчудулгага белен чорукка база-ла шак ынчаар харыылап турар бис.

Эргим эштер!

Эргим совет өңнүктер!

Социалистиг тургузуушкуннуң, делегейниң ажылчын шимчээшкининиң болгаш делегей байдалының бо чугула боттуг айтырыгларының талазы-биле венгр коммунистерниң, венгр улустуң үзел-бодалы ындыг-дыр. Бистиң партиявыстың—Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының—VIII съездизи чоокку чылдарда боттандырар бистиң программавысты тодараткан. Бистиң политикавыс өскерилбес деп бистер бодувустуң төрээн чуртувуска чугаалажып турар бис, а ам мањаа база-ла ынчаар сөглеп тур бис. Бистиң амыдыралга шынзыттынган оруувусту бистер берге демиселге салып үндүрүп алган болганывыста, ындыг политиканы моон соңгаар-даа барымдаалап сагыыр апаар бис. Бис ол оруктан оң-даа, солагай-даа талаже тыртылып чайгылбас бис.

Империалистиг пропаганда бүгү-ле чүвени бодунуң хөөнүнге таарыштыр тайылбырлаарынга ынак. Венгр Улус Республиканың амгы удуртулгазының дугайын ында чугаалаар дишкенде, бистиң эрге-чагыргавыста Хрущевтуң талалакчылары туруп турар дээр янзылыг сөстерни даады-ла ажыглап турар.

Бистер болза Венгрияның эрге-чагыргазында чаңгыс кижиниң талалакчылары эвес, харын ажылчын аңгының херээнге шынчы кижилер туруп турар деп санап турар бис. Политика өң-тала харылзаалар-биле холбашкан кандыг-бир кызыы бөлүк кижилерниң аагы-биле тодараттынып турар эвес, харын марксизм-ленинизмниң тиилеттирбес идеялары-биле, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX съездизиниң баш бурунгаар берген айтырыышкыннары-биле, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның 1957 болгаш 1960 чылдарның Москва чөвүлел хуралдарының ниити идеялары болгаш принциптери-биле, бистиң партиявыстың болгаш улузувустуң төөгүлүг демиселиниң бүгү дуржулгазы тодараттынып турар болгай.

Бөгүн Венгрияда партияның болгаш күрүнениң харысалгалыг албан-дужаалдарында ажылдап турар кижилер Никита Сергеевич Хрущевту орус большевик, демиселдиң авангардында чоруп, ол демиселдиң маргылдаа чок билир мергежилдии биле чорудуп турар чайгылыш чок болгаш принципиалдыг, каңналган коммунист боорга хүндүлеп турар. Ол-ла үеде XX съездиниң болгаш кады кылган документилерниң идеяларынга бистерниң, венгр коммунистерниң, шынчы боол турарывыс-биле бир дөмей, эш Хрущев XX съездиниң болгаш кады кылган документилерниң идеяларынга шынчы деп чүведе маргылдаа чок. Ынчангаш бисти Хрущевтуң талалакчылары кылдыр шөлээн адап болур. Ынчаар адаар чорук бисти хомудатпайн турар, а харын-даа бис аңаа чоргаарланып турар бис, кезээде чоргаарланыр бис деп кижи бүрүзүн бүзүредип болур мен.

Ынчалза-даа херектиң ужуру болза венгр коммунистер өскерликчи чорук ужун аар өртек-үнени үндүрген, боттарының ханын төккен чорукта болур-дур. Идейлиг болгаш политиктиг хажыдыышкыннар бистиң бүгү улузувуска, социалистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга улуг когаралды чедирген. Венгрияның социалистиг ажылчын партиязы төөгүнүң аар-берге дуржулгазын экизи-биле шиңгээдип алган, ынчангаш марксизм-ленинизмниң тугунуң адаанда бүзүрелдии-биле туруп турар.

Бистерни ревизионистиг-даа үзел-бодалдың талалакчылары, догматиктиг-даа үзел-бодалдың талалакчылары чайгылдырып шыдавас.

Хүндүлүг эштер!

Өңнүктер!

Бистиң төлээлеривис Совет Эвилелинге чораан чоруундан улам-на быжыг идегел, бүзүрелдии-биле ээп чанып турар. Бистиң көргенивис бүгү-ле чүүлдер биске чаа-чаа күштерни берген, бисти өөрүшкү болгаш чоргаарал-биле сорук киирген. Бо кайгамчыктыг аян-чорукту кылыр, уттундуруп читпес хөй-хөй сагыш-бодалдарны алыр арганы биске бергени дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, Совет чазакка болгаш бүгү совет улуска өөрүп четтирип тур бис. Далчы ёзу-биле кайгамчык чаагай хүлээп алыышкын дээш ханызы-биле өөрүп четтиргенивисти база катап илергейлеп тур бис.

Сөөлгү хүннерде бистиң төлээлеривис бисти каттыштырып турар найыралдың болгаш акы-дуңмалышкы чоруктуң дугайын хөй удаа чугаалаан болгай. Бистиң партиявыска болгаш бистиң улузувуска совет-венгр найырал болгаш байырлалдыг таварылгаларга хереглээр каас-коя домак эвес, ол болза социализмниң, коммунизмниң болгаш тайбыңның тиилелгези дээш, национал чечектелиишкин дээш демиселге биске доктаамал немежип турар күш, бистиң чепсээвис болгаш камгалалывыс болур деп чүвени силерге бүзүредип болур мен.

Бистерге, совет-венгр найыралга шынчы чорук болза, марксизм-ленинизмниң идеяларынга, коммунизмниң тугунга, венгр улустуң ёзулуг эрге-ажыктарынга шынчы чорук, бот-бодувуска шынчы чорук ол болур-дур.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш ооң Никита Сергеевич Хрущевка баштаткан Төп Комитеди делгерезин!

Коммунизмни тургузуп турар Совет Эвилели делгерезин!

Совет болгаш венгр улустарның бузулбас найыралы делгерезин!

Коммунизм болгаш тайбың делгереп, тиилеп турзун!

(Эш Я. Кадарның чугаазын үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган).

* * *

ЧАЗАЛГА

Бо чылдың июль 21-де үнген № 172 (5576) «Шын» солуннуң ийиг арнында «Депутаттар шугумчулеп, саналдап тур» деп чүүлдүң сөөлг одуругларын «Тес-Хем райкүүскомнуң даргазы Т. С. Бегзи» деп чазап номчуур.

Редакторнуң оралакчызы **Д. О. БЕГЗИ.**

Кинотеатрларга

ИЮЛЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Граф Монте-Кристо»** (2-ги сериязы) 10,12. **«Боо чок демисел»** 2, 4, 6, 8, **«Ол бүгүге чай буруулуг болган»** 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Руль тудукчузунуң эрес чоруу»** 11.15, 1.15, **«Ашак-кадай болушканы ындыг кончуг-ла эвес болган»** 3.15, 7.15, 9.15, **«Суурда өске кижи»** 5.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Бижиктиң чажыды»** 2.30, **«Ол шажын хүнүнүң бүдүүзүнде болган»** 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Өлүм чок Кащей»** 1.15, **«Дээрбечи маңгыстар»** 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА»: **«Кембаллдың хаан чери»** 5, 7, 9 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко-кудумчузу, бажың № 3. телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология килдизиниң 37 — 13; харысалгалыг секретарының 23 — 35, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 25 — 38, 23 — 54, үлетпүр бүдүрүлгезиниң болгаш партийжи амыдырал килдизиниң 22 — 64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21 — 27, Информация килдизиниң 20—60, бухгалтерияның 31—75, корректорларның 21 — 47, солуң келбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01297.

Чагыг № 122. Культура министерствозунуң типографиязы